

ԼՈՅՍ

ԿՐՈՆԵԿԱՆ, ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ Ս. ԳՐԵՅԻՆ
ՊԱՇՏՈՆԵԿԱՆ ԵՌԵՄՍԵԱՅ ՀՐԵՏԱՐԵԿՈՒԹԻՒՆ
ԳԱՆՈՏԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ ԸՈՆՋՆՈՐԳՈՒԹԵԱՆ

LUYS — Revue trimestrielle

Prélature Arménienne du Canada

Rédacteur : Papken Topjian

3401 Olivar-Asselin, Montréal, Qc. Canada H4J 1L5

Tél.: (514) 856-1200 • Fax : (514) 856-1805

Courriel : prelacy@armenianprelacy.ca

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«ՏԷՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ»Ի ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ	Բարգէն Թօփնեան
ՆԵՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ	Եղիշէ Ծ. վրդ. Մանգիկեան
ՍԱՄՈՒԷԼԻ ՄԱՅՐԸ՝ ԱՆՆԱՆ	Նանիա Փիլիպոսեան
ԲՐՆԱԽՈՐԻՆ ԱՐՑՈՒՆՔԸ	Ռուբէն Զարդարեան
ՍՊԱՍԱԽՈՐԵԼՈՒՆ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԸ	Գրիգոր Ծ. վրդ. Զիֆթեան
ԳԼԽԱԽՈՐ ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ	Վահան Քրնջ. Կոստանեան
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՀԱԻԱՏԱԼԻՔՆԵՐ	Սարգիս Ա. Քրնջ. Անդրէասեան
ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱԻԵՐԱՑՄԱՆ 150-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ	Բ.Թ.
ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ	
– Sisters of Mercy and Survival ...	Բ.Թ.
– Գալիլեայի Առաքելութիւնը ...	Բ.Թ.

ՏԷՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔԻ ՌԻՍՈՒՑՈՒՄԸ

Նոր Կտակարանի ընթերցումէն կ'իմանանք, որ Նազովրեցի վարդապետը յաճախ կը մեկուսանար իր քարոզութիւնը լսելու եկած ամբողջէն, եւ առանձինն՝ կեդրոնացած կ'աղօթէր: Ան, իրեն ուղեկցող աշակերտներուն կը թեղադէր հետեւիլ իր ապրելակերպին ու ստէպ աղօթել (տե՛ս Ղկ 18.1, 21.36):

Պատեհ առիթէն օգտուելով աշակերտներէն մին վարդապետէն կը խնդրէր, որ իրենց աղօթել սորվեցնէ, ինչպէս Յովհաննէս Մկրտիչ իր հետեւորդներուն սորվեցուցած էր, հրէական օրէնքին համաձայն:

Աւետարանագիր առաքեալներ չեն յիշատակած Յովհաննէս Մկրտիչին աղօթքը. նոյնպէս, անոնք չեն արձանագրած Յիսուսի անձնական աղօթքը, այլ՝ միայն գրի առած են վարդապետին բերանացի սորվեցուցած աղօթքը:

«Աշակերտներուն Աղօթք»ը, աւելի ծանօթ «Տէրունական Աղօթք» կամ «Հայր Մեր» անուանուածով, կը գտնենք Մատթէոսի (6.9-13) եւ Ղուկասու (11.2-4) աւետարաններուն մէջ: Կը մէջբերենք Անթիլիասի նոր աշխարհաբար թարգմանութեամբ:

Մատթէոսի համաձայն, Յիսուս աշակերտներուն սորվեցուցած է աղօթել հետեւեալ կերպով.

Հայր մեր երկնաւոր,
սրբաբանուի անունդ.
Թող դայ արքայութիւնդ,
թող կատարուի քու կամքդ,
ինչպէս որ երկինքի մէջ՝
այնպէս ալ երկրի վրայ:
Ամենօրեայ մեր հացը
այսօր եւս մեզի տուր:
Ներէ մեր յանցանքները.
ինչպէս որ մենք կը ներենք
անոնց՝ որոնք մեզի դէմ
նոյնպէս յանցանք գործած են:
Եւ թոյլ մի՛ տար
որ փորձութեան մէջ իյնանք.
այլ մեզ չարէն ազատէ՛:
Որովհետեւ քուկը են միշտ
արքայութիւնը, զօրութիւնը եւ փառքը. ամէն:

Ղուկաս աւելի համառօտ խմբագրած է «Աշակերտներուն

Աղօթք»ը.

Հա՛յր մեր, սրբաբանո՛ւրի անունդ.
Թող գայ արքայուլթիւնդ:
Ամենօրեայ մեր հացը
չնորհէ՛ մեզի օրէ օր:
Եւ ներէ՛ մեր մեղքերը,
քանի մենք ալ կը ներենք
անոնց՝ որոնք մեզի դէմ
նոյնպէս յանցանք գործած են:
Եւ թոյլ մի՛ տար
որ փորձութեան մէջ իյնանք:

«Հայր Մեր»ի ուշադիր ընթերցումը ցոյց կուտայ, որ Յիսուսի սորվեցուցած աղօթքը յատուկ է քրիստոնեայ հաւատացեալներուն, որոնք ընդունելով Քրիստոսի պատգամները, բոլորանուէր սիրտով կը գործադրեն Անոր ուսուցումները: «Տէրունական Աղօթք»ը իմաստ կ'ունենայ երբ կ'արտասանուի գիտակից անձերու կողմէ, որոնք հասկացողութիւնը ունին իրենց խնդրանքներուն:

«Տէրունական Աղօթք»ը երկու մասէ բաղկացած է: Առաջին մասին մէջ խնդրարկուին աղօթքը նախ Աստուծոյ կ'ուղղուի, գովաբանելով Անոր Սուրբ անունը ու փառքը. ապա, ան կը խոստանայ ենթարկուիլ Աստուծոյ կամքին:

Աղօթքին գերագոյն բաժինը Աստուծոյ յատկացնելէ ետք, երկրորդ մասով Աստուծմէ կը խնդրենք մեր ամենօրեայ պէտքերուն հայթայթումը՝ ֆիզիքապէս ու հոգեպէս ապահովելու մեր կեանքը: Աստուծոյ ներողամտութիւնը կը հայցենք մեր գործած մեղքերուն թողութեան համար եւ Անոր օգնութեան կը դիմենք մեզ ազատելու աշխարհային փորձութիւններէն ու չարակամ թշնամիներէն:

«Տէրունական Աղօթք»ը, որ Յիսուս արամերէն լեզուով աշակերտներուն աղօթել սորվեցուց, Օծեալ Փրկչին Աստուծոյ թագաւորութեան պատգամին խտացումն է: Քրիստոնեաներ յարատեւօրէն զայն ընծայելու են Աստուծոյ, մինչեւ որ աշխարհի մէջ վերջնականօրէն հաստատուի Անոր գերիշխանութիւնը: «Տէրունական Աղօթք»ը ժողովուրդներու քրիստոնէացումի դարերուն, Նոր Կտակարանէն առաջ թարգմանուեցաւ բազմաթիւ լեզուներու՝ որպէս ուղեցոյց հոգեւոր կեանքի:

Յիսուսի աշակերտներուն սորվեցուցած աղօթքը, ո՛չ միայն մեր կեանքը Աստուծոյ անմիջական ներկայութեան կը բերէ, այլ մանաւանդ՝ գԱստուած կը բերէ մեր կեանքին մէջ: Ս. Ներսէս Շնորհալի հայրապետին բառերով.

«Աղօթքներն են, որ մարդիկը Աստուծոյ մօտ կը բարձրացնեն եւ գԱստուած մարդոց մօտ կ'իջեցնեն»:

«Տէրունական Աղօթք»ը անգուգական է բաղդատած այլ կրօնքներու ընկալած աղօթքներէն: Մի քանի տողերու մէջ անիկա կ'ուրուագծէ ճշմարիտ ու վաւերական աղօթքի մը էութիւնը, որ Աստուծոյ հաճելի է:

Բարգէն Թօփնեան

ՎԱՆԵՑՈՅ ՀԱՅՐ-ՄԵՐԸ

Հայր մեր երկնաւոր, սուրբ ըլլայ քո անուն,
Հային երկնաւոր տուր արքայութիւն.
Ամէն բանի մէջ քու կամքը թող ըլլայ,
Միայն թէ հայը լուծի տակ չի լայ.
Ո՛չ չոր, ոչ կակուղ հացդ մենք կ'ուզենք,
Միայն տուր ամէն հայի ձեռքը զենք.
Չենք խնդրիլ թողնել մեր անձանց պարտքը,
Գլորէ մեզ Աստուած մարտի փորձութեան,
Որ շուտ ազատի ազգը քո հայկեան

ԳԱՄԱՌ ՔԱԹՈՒՊԱ

ՆԵՐԵՆՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ

Թէեւ շատերու մօտ հայերը ճանչցուած են որպէս յամառ եւ չորագլուխ, սակայն ճշմարտութիւնը այն է, որ հայու գաւազը իր կաթնակերութեան օրերէն բարոյական գեղեցկագոյն առաքինութիւններով կը դաստիարակուի: Այս դարաւոր եւ հիմնական դաստիարակութիւնը, վստահաբար, հիմնուած է մեր հաւատքի՝ քրիստոնէական կրօնքի սկզբունքներուն վրայ:

Կեանքի նախնագոյն օրերէն մեր դաստիարակութեան հիմնական կորիզը կը կազմէ ներողամտութեան կիրառումը մեր կեանքի ողջ տեւողութեան ընթացքին: Ներել՝ սիրոյ սկզբունքէն առաջնորդուած, ներել՝ խաղաղութեան սիրոյն, ներել՝ ազգային միասնականութեան ոգին անխախտ պահելու գիտակցութեամբ, ներել՝ մեր ունեցած բարձր արժանիքն ու վարկը կանգուն պահելու համար: Մէկ խօսքով ներել, ներել, ներել...:

Գուցէ մտածէք, թէ հայը ե՞րբ ներած է, ներողամտութիւնը ո՞րքան տեղ ունի մեր կեանքին մէջ գործնականօրէն: Բացայայտ է, որ հայը յաճախ յախուռն է, գիջանիլ չի գիտեր, իր ըրածին եւ սկզբունքին վրայ հաստատ կը կանգնի, բան մը, որ իր ստացած դաստիարակութեան հակապատկերն է: Ի՞նչն է ասոր գաղտնիքը: Իր հայրենիքի բնավիճակը, իր լեռնականի կեանքի թրծածնքը, իր հայրենագուրկ ու արտասահման ըլլալու դրութիւնը, թէ այլ իրավիճակներ:

Քիչ մը ամէնքը, եթէ կ'ուզէք: Բայց առեւելաբար իր պատմական կեանքին մէջ ի յայտ եկող անարդար երեւոյթներու եւ դէպքերու պարտադրանքը:

Որքան ալ ան դաստիարակուած ըլլայ սիրոյ, առաքինութեան կենսաւէտ սկզբունքներով, դժուար պիտի ըլլար ներել իր վրայ տիրապետող այն ուժին, որ ոչ միայն կը հալածէր զինք, ոչ միայն կը սպաննէր իր սրտակիցը, այլ աւելին, կեանքը ապրելու իր ամենանախնական եւ արդար իրաւունքին համար իսկ կը հարկէր զինք, կ'առեւանգէր ու կը լլկէր իր կիներն ու դուստրը, կը պղծէր իր պատիւը, կը սրբապղծէր իր հաւատքի տուն-սրբարանը եւ այդ ճամբով կը միտէր պղծել նաեւ իր պաշտած Տէրը:

Պատճառներու եւ պարագաներու այս թուարկումը թող առիթ չըլլայ ընթերցողներուն մտածելու, թէ հայը ներել չի գիտեր, հայը ներողամտութիւն չի հայցեր: Քաւ լիցի: Հայը՝ իր ժամանակին, արդար պարագային գիտէ ե՛ւ ներել եւ ներողամտութիւն հայցել: Որովհետեւ հայուն համար ընդհակառակը անիկա հայուն համար խոնարհութեան մեծագոյն խորհրդանիշն է, ճշմարիտ սիրոյ եւ յարգանքի արտայայտութեան գերագոյն եղանակը: Հայը, երբ տեղին է ու արդար, ներելն ու ներողամտութիւն խնդրելը իր արժանապատուութիւնը կը համարէ: Իր

արդար հպարտանքը, որով ոչ միայն իր կեանքը կը գեղեցկացնէ, կը կենսաւորէ, այլ աւելին՝ կը հրճուի անոր տուած անգնահատելի երջանկութեամբ:

Հայ անհատը դարերու ընթացքին անվարան եւ խոր ապրումով միշտ արտասանած է Տէրուեական Աղօթքի սա բառերը, զանոնք ուղղելով իր Արարչին. «Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց»: Ինչքան գրաւիչ եւ առինքնող բառեր, որոնք ամէն վստահութիւն կը ներշնչեն մեզի, թէ թողութիւն կը ստանանք, քանի Աստուած բարի է ու սէր: Բայց կը մոռնանք այս նախադասութեան մէջ յիշատակուած թողութեան նախապայման բաժինը՝ «որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց»: Ուրեմն թողութիւն ստանալու համար պայման է, որ նախ մենք ներենք մեզի հանդէպ մեղանշողներուն:

Հաւանաբար, սիրելի ընթերցող, մտածես, թէ դուն ներել գիտես եւ կամ բողոքին ալ ներած ես: Ամէն յարգանքի արժանի նկատելով այդ ապրումը, կ'ուզեմ սա էական կէտը ուշադրութեանդ յանձնել: Յաճախ մարդիկ իրենցմէ ներողութիւն խնդրող անհատին չոր ու կտրուկ շեշտով մը, առանց ժպիտի եւ կամ առանց նոյնիսկ անոր վրայ սիրագործով ու գուրգուրոտ ակնարկ մը նետելու կ'արտասանեն. «Ներեցի քեզի, ներուած ես, բայց յետ այսու քեզի հետ գործ չունիմ» կամ «Մոռցայ, ներեցի, գնա, չեմ ուզեր երեսդ տեսնել»: Մտածէ վայրկեան մը թէ ի՞նչ տեսակ ներողամտութիւն է սա: Ներել պարզապէս հեռու մնալու համար ենթակայէն, ա՛յս է քրիստոնէական ներողամտութիւնը: Ի՞նչ է տարբերութիւնը ընդվզումին՝ սրտնեղած ժամանակուայ եւ, այսպէս ըսած «ներողամտութիւն ցուցաբերել» ու այդ վայրկեանին յաջորդող չկամութեան ժամանակին միջեւ... ոչինչ, նոյն վիճակն է: Ներողամտութիւնը, ներողամտութիւն է, երբ ընդվզումը կը վերածուի սիրոյ եւ գուրգուրանքի, վրդովումը կը փոխուի գորովագութ ժպիտի, անէծքը կը փոխարինուի օրհնութեամբ, վրէժխնդրութիւնը կը կերպարանափոխուի ծառայականութեան:

Յիշեցէք վայրկեան մը, երկնային ներողամտութիւնը: Աստուած երբ մարդը իր անհնազանդութեան համար դատապարտեց, տաժանակիր աշխատանքով իր կեանքը վաստակելու վիճակին եւ մահուան ենթակայութեան, զայն երեսէ չթողուց, այլ իր Միածին Որդին զրկեց, որպէսզի անոր գոհագործմամբ, մարդը անմահութեան բնակութեան փոխադրուի: Եւ անմահութիւնը կամ յաւիտենականութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Աստուծոյ ներկայութեան մէջ ապրիլը:

Ներելու գործնականութեան չափ, եւ գուցէ աւելի, կարեւոր է նաեւ ճիշդ եղանակով ներողամտութիւն խնդրելու պարագան: Մեր ամենափոքր յանցանքին համար պատրաստ ենք յաճախ Աստուծմէ ներողութիւն խնդրելու: Ճիշդ է, որ Քրիստոնէական կրօնքի համաձայն մեր յանցանքները, մեղքերը ներողը ուրիշ ոչ ոք է, բայց Աստուած: Նոյնիսկ

Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ ընտրեալ եւ օծեալ պաշտօնեան չի կրնար ինք անձնապէս ներել, այլ միշտ կը կրկնէ. «Աստուած թողութիւն շնորհեացէ»:

Արդար է, սակայն, որ նկատի ունենանք, թէ երբ սրտակիրցի մը, ծանօթի մը, ընկերոջ մը կամ դրացիի մը հանդէպ յանցանք գործած ենք, մեղանշած ենք, անհրաժեշտ է, որ նախ անոնց ներկայանանք եւ անձամբ մեր ցաւն ու զղձումը արտայայտենք ու ապա Աստուծոյ ներկայանանք: Աւետարանը մեզի կը պատգամէ. «Եթէ նեղուած ես եղբորմէդ, նախ գնա անոր հետ հաշտուէ եւ յետոյ ներկայացիր Պատարագին» այսինքն՝ Աստուծոյ: Ի՞նչ կ'արժէ մեր ձեւականօրէն Աստուծմէ ներողութիւն խնդրելը, երբ մեր սրտակիրցը անտեղեակ մեր զղձումին, պիտի ցատումի, վշտի, քինախնդրութեան ոգիով շարունակէ ապրիլ եւ մեզի նայիլ: Ինչպէ՞ս պիտի պահած ըլլանք Քրիստոնէական ոգին, եթէ ճշմարտապէս ներել եւ ներողութիւն հայցել չենք գիտեր:

Եզրակացնելու համար շեշտենք, թէ ներել կը նշանակէ սրտաբուխ սէրն ու գուրգուրանքը բազմացնել՝ մեր գութը որոնող անհատին հանդէպ, մեր վստահութիւնը վարարել եւ դրական ուղի մը գծել անոր համար, յանցանքը չկրկնուելու սիրոյն: Իսկ ներողամտութիւն հայցելը, մեզի պիտի կարենայ թողութիւն ապահովել միայն այն ժամանակ, երբ մենք կը կիրարկենք մեզի մօտեցողներուն հանդէպ սէր տածելը: Երբ այդ սիրոյ ամենաբիւրեղ զգացումէն առաջնորդուած, խոնարհութեամբ կը մօտենանք անոնց, որոնց սիրտը վշտացուցած ենք, եւ ապա, երբ երկրաւոր այս կեանքի սահմաններուն մէջ մենք զմեզ ամբողջապէս պատրաստ կը մօտենանք Աստուծոյ, հոգեպէս մաքրուելու եւ ստանալու երկնային թողութիւնը, աւելի խաղաղ եւ երջանիկ կեանք մը ապրելու գիտակցութեամբ եւ ակնկալութեամբ, կրնանք զգալ գերազոյն այն հոգեվիճակը ներքին անդորրին, որ մարդս կ'առաջնորդէ դէպի յաւիտենական խնդութիւն:

Եղիշէ Ծ. Վրդ. Մաննիկեան

ՄԱՄՈՒԷԼԻ ՄԱՅՐԸ՝ ԱՆՆԱՆ

Երբ կը սկսինք կարդալ Ա. Թագաւորաց գիրքը, Սամուէլ մարգարէի մայրը՝ Աննան բաւական սովորական կին մը կը թուի. ան Եղկանա անունով մարդու մը առաջին կինն է: Այս մարդը ունի նաեւ երկրորդ կին մը, որուն անունը Փենանա է: Այն օրերուն բազմակնութիւնը ընդհանրացած էր: Եղկանա՝ Աննան աւելի կը սիրէր քան Փենանան, հակառակ անոր որ այս վերջինը՝ իրեն զաւակներ տուած էր, իսկ Աննա անզաւակ էր, որովհետեւ «Աստուած անոր արգանդը դոցած էր», ինչպէս գրուած է (Ա. Թգ 1.5):

Եթէ նայինք այդ օրուայ հրէական աւանդութեան, կնոջ մը համար զաւակ ունենալը Աստուծոյ կողմէ տրուած պատիւ եւ օրհնութիւն կը համարուէր (Սղ 127.3 եւ 128.3-5): Հետեւաբար, այն կինը որ զաւակ չէր ունենար՝ զրկուած մըն էր այն պատիւէն եւ օրհնութեանէն, այլ բացատրութեամբ մը՝ անիծուած մըն էր:

Եղկանա Փենանան առած էր զաւակ ունենալու⁶ համար: Չենք գիտեր: Ոչինչ գրուած է այդ մասին:

Աննա որեւէ մէկ բանէ աւելի կը փափաքէր զաւակ մը ունենալ, եւ սաստիկ կը տանջուէր: Նոյն ժամանակ, Փենանան ըստ մարդկային բնութեան կը նախանձէր Աննայի, քանի որ Եղկանա զայն աւելի կը սիրէր: Ուստի, իր նախանձէն մղուած՝ կը ծաղրէր Աննայի անզաւակութիւնը եւ կը վշտացնէր զայն:

Եղկանա, որ Ղեւտացոց քահանայական ցեղէն էր, թէեւ գուցէ՝ ոչ քահանայ մը, Աննայի վիշտը չէր հասկնար: Եւ օր մը երբ Սելով գացած էր զոճ մատուցանելու (այն ժամանակ, Աստուծոյ ներկայութեան խորհրդանշան Ուխտի Տապանակը Սելով կը գտնուէր), կ'անդրադառնայ թէ իր կնոջ հոգեվիճակը չի հասկնար, եւ կը փորձէ զայն մխիթարել՝ զոհի միտէն կրկին անգամ տալով անոր:

Այս էր պայմանը, երբ Աննա Աստուծոյ կը դիմէր այն հաւատքով եւ համոզումով, որ միայն Աստուած կրնայ օգնել իրեն: Աննա ուխտ մը կ'ընէր Աստուծոյ հետ եւ կ'ըսէր. «Ով Տէր զօրութեան, եթէ քու աղախինիդ նեղութեանը նայիս ու զիս յիշես եւ քու աղախինիդ արու զաւակ մը տաս, զայն Տիրոջ պիտի նուիրեմ իր կեանքի բոլոր օրերուն մէջ» (Ա.Թգ 1.11):

Այս աղօթքին շնորհիւ Աննա կը վերածուի արտասովոր անձի: Ի տարբերութիւն շատերու, փոխանակ անձնական ցաւերը կեանքին կեդրոնը դարձնելու, աղօթքով զայն կը փոխակերպէ այնպիսի ուժի մը, որով ինք կը ճառագայթէ իբրեւ հաւատքի հերոսուհի մը:

Պահուան մեծ կարեւորութիւնը կը տեսնենք, երբ նկատի կ'ունենանք հրեայ ժողովուրդին քաղաքական եւ կրօնական կացութիւնը:

Աննա կ'ապրէր նախաթագաւորութեան ատեն, դատաւորներու շրջանին վերջաւորութեան: Թէ՛ քաղաքական եւ թէ՛ հոգեւոր անիշխա-

նութիւն մը կը տիրէր, որովհետեւ ժողովուրդը Աստուծոյ ճամբաներուն մէջ չէր քալեր, եւ իրեն համար Աստուծոյ կատարած գործերը չէր ճանչնար (Դտ 2.10-12):

Աննա հաւատքի կիրն մըն էր անհաւատ աշխարհի մը մէջ: Ան լսած էր զինք կանխած հաւատքի կիրներու մասին, որոնք զաւակ ունենալու փափաքով տառապած էին, օրինակ՝ Սարա, Ռեբեկա եւ Ռաքել: Աննա հասկցած էր, որ իր զաւակ չունենալը՝ Աստուծոյ պատիժ մը չէր, այլ առիթ էր հաւատքի փորձառութեան մը, որուն մէջէն անցնելով՝

1. Աստուած պիտի փառաւորուէր, եւ

2. Իր որովայնին պտուղը արտասովոր ապագայ մը պիտի ունենար ու Աստուծոյ անուան համար մեծ գործեր պիտի կատարէր:

Շատ ուշագրաւ է, որ Աննա իր աղօթքէն ետք պայծառացած նկարագրուած է: Պատմագիրը կ'ըսէ, թէ ան աղօթելէ վերջ «իւր ճամբան գնաց ու կերաւ ու երեսը անգամ մըն ալ չտրտմեցուց»: Իրապէս զարմանալի է այս նկարագրութիւնը, քանի որ տակաւին իր աղօթքին պատասխանը չէր ստացած ան: Իսկ Հեղի քահանայի խօսքը թէ՛ «Գնա՛ խաղաղութեամբ ու Իսրայէլի Աստուծոյ քու խնդրուածքդ քեզի տայ»՝ պարզապէս օրհնութիւն մըն է: Աննայի պայծառացումը այլ աղբիւր մը ունի, եւ այդ աղբիւրը Աստուած Ինքն է:

Աստուած կը պատասխանէ Աննայի աղօթքին եւ մանչ զաւակ մը կը պարգեւէ անոր: Եւ Աննա իր ուխտը չի մոռնար եւ հագիւ կաթէն կտրուած մանուկը կը տանի Հեղի քահանային, ու զայն Տիրոջ կը նուիրէ. ո՛չ թէ դժգոհութեամբ, այլ Տէրը փառաբանելով եւ Անոր շնորհակալութիւն յայտնելով:

Կը խնդրեմ որ զգաք պահը. յետ տարիներու տանջանքին, երբ սաստիկ ձեր փափաքածը ունենալէ ետք՝ ձեր ազատ կամքով զայն կը վերադարձնէք Աստուծոյ: Իրապէս որ շատ դժուար արարք մըն էր Աննայի ըրածը: Սակայն ան չհրաժարեցաւ իր ուխտէն, այլ զայն գործադրեց:

Աննա հասկցած էր, որ Աստուծոյ պարգեւ մանուկը՝ միայն Աստուծոյ կողմէ լաւագոյն հոգատարութիւնը կրնայ գտնել: Արդարեւ, ո՞վ Աստուծոյ աւելի հոգատար է: Արդ, ըստ Աննայի վստահութեան, Աստուած Սամուէլը առաւ եւ զայն պատրաստեց իր ծրագրի իրագործման համար: Գիտե՞նք որ Սամուէլ Աստուծոյ մարգարէն պիտի ըլլար: Աստուած անոր ձեռքով պիտի հաստատէր իր փրկագործութեան դէպք եւ խորհրդանշան թագաւորութիւնը:

Ի՞նչ կարելի է քաղել Աննայի փորձառութենէն եւ ընթացքէն:

Մեր զաւակները Աստուծոյ կողմէ մեզի տրուած պարգեւներ են: Աստուած գանոնք մեզի նուիրած է: Հետեւաբար, մեր կոչումն է մեր զաւակները մեծցնել քրիստոնէական դաստիարակութեամբ եւ կրթութեամբ, ինչպէս Պօղոս առաքեալ ըսած է (Եփ 6.Ը): Նաեւ գանոնք Աստուծոյ վստահիլ՝ քան թէ մեր անձնական սահմանափակ ուժերուն:

Աստուած Ինք մեզմէ շատ շատ աւելի գիտէ իւրաքանչիւրիս եւ մեր գա-
լակներուն կարիքները, եւ իբրեւ Հայր կը հոգայ:

Երբ կը յիշենք Սամուէլի ընծայումը առ Աստուած, չենք կրնար
չյիշել Աստուծոյ կողմէ իր Որդիին ընծայումը մեր փրկութեան համար:
Աստուած Ինք գերագոյն գոհողութիւնը յանձն առաւ եւ իր Որդին աշ-
խարհ զրկեց, որ մեզի համար խաչ բարձրացաւ: Թէ՛ Աննայի օրինակը,
եւ թէ մանաւանդ իր Որդին աշխարհ զրկելու Աստուծոյ գոհողութիւնը՝
մեզի համար հրաւէր է, որ մեր անձերը եւ մեր գալակները Իրեն յանձ-
նենք ամբողջական վստահութեամբ: Աստուած է, որ գիտէ լաւագոյն
ձեռով հոգալը:

Նանիա Փիլիպոսեան

ԲՈՆԱՒՈՐԻՆ ԱՐՅՈՒՆՔԸ

Նաբուգոդոնոսոր Երուսաղէմի տիրելէ ետք, գնաց տաճար, բայց ոտքը ներս չգրած՝ կանգ առաւ, որովհետեւ տեսաւ ոտքերուն տակ արիւն կ'եռայ:

Հարցուց պատճառը քահանաներուն, որոնք նախ ուզեցին խաբել թագաւորը, բայց ապա ստիպուած պատմեցին իրականութիւնը. թէ Զաքարիա անունով անմեղ քահանային արիւնն է անիկա, որ կը կանչէր ժողովուրդը Աստուծոյ:

Այն օրէն ի վեր ոչ ոք չկրցաւ լուալ այդ արիւնը:

Թագաւորը հրամայեց մորթել բոլոր քահանաները, մարգարէին արիւնին մէջ, որ սակայն չկեցաւ եռալէ: Բռնաւորը հաւաքել տուաւ տեղւոյն բոլոր երիտասարդներն ու աղջիկները, եւ մորթել տուաւ զանոնք նոյն քարին վրայ, բայց արիւնը չէր դադրէր եռալէ:

— Զաքարիա՛, Զաքարիա՛, աղաղակեց յուսահատ թագաւորը, գոհ չե՞ս այս ամենէն, կ'ուզե՞ս, որ ոչնչացնեմ բոլոր Յուդայաստանը: Ո՛չ մէկ ձայն, արիւնը միշտ կ'եռար: Եւ ահա յանկարծ, խղճահարուածեան վայրկեանի մը մէջ, բռնաւորը արդարութեան միջոցը գտաւ ու լացաւ.

— Վա՛յ ինձի, վա՛յ ինձի, եթէ այսքան մարդ տանջանքի պէտք է ենթարկուի մէկ մարդու մը արիւնին համար, ի՞նչ պիտի ըլլայ իմ վիճակս, թափել տուած մարդոցս արիւնին համար: Եւ արտասուեց թագաւորը: Իր աչքերէն թափած արցունքները գլորելով ինկան գետին, եւ խառնուեցան մարգարէին արիւնին հետ:

Ու, ո՛վ հրաշք, արիւնը դադրեցաւ պղպլպլէ, եռալէ, բողոքելէ:

Բոլոր ժամանակներու եւ ամբողջ մարդկութեան տանջանքի պատմութիւնն է ասիկա: Բոլոր ժամանակներու եւ բոլոր բռնակալներու արիւնոտ հոգեբանութիւնն է խտացուած այս աւանդութեան մէջ:

Ժողովուրդներու արիւնը այնքան առատ ու անհաշիւ հոսած է՝ որքան անօրինակ, աննախընթաց ու հազուադէպ եղած է խղճահարութիւնը բռնաւորին մուտ հոգիին մէջ: Զղջումի, զգաստութեան արցունքը, միայն արցունքը բռնաւորին, իբրեւ գերբնական, իբրեւ բնութեան տարականոն մէկ զոհողութիւնը, կրնայ հաւասարութեան գալ բիւրաւոր զոհերու հեղեղանման արիւնի հետ, եւ փոխարինել զայն:

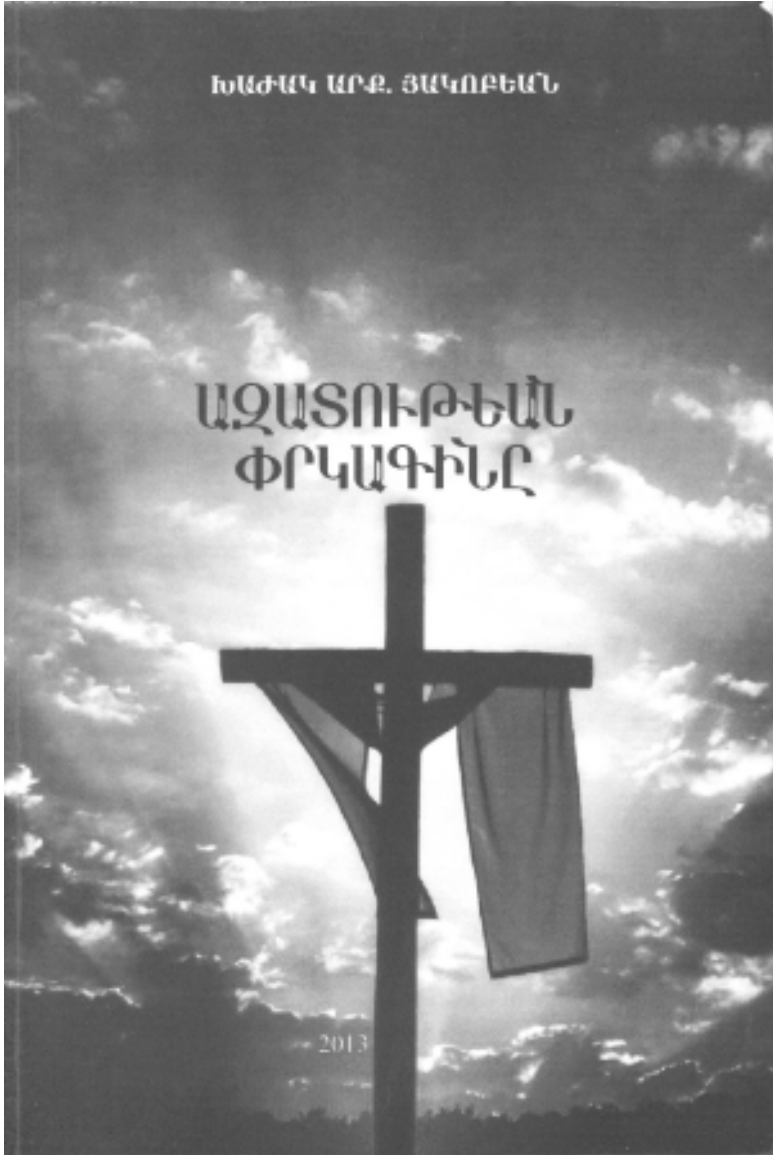
Բայց այդ արցունքը չէ կաթած երբեք պատմութեան մէջ, եւ չի կաթիր բնաւ:

Ահա թէ ինչո՞ւ համար վշտակիր մարդկութեան Տառապանքն ու Արիւնը՝ իբրեւ նախատինք ու վրէժխնդրութիւն պիտի շարունակեն պղպլալ ու վեր ժայթքել միշտ բռնաւորներու պալատներուն սեմին վրայ եւ բազմատեսակ բռնութեանց դէմ, մինչեւ որ ընկերական արդարութեան ու ազատութեան մեծ Գաղափարը գայ՝ վերջ դնելու մարդկային ստրկութեան ու շահագործումին, խնայելով բռնաւորներու պղինձէ

աչքերը՝ կարեկցութեան արցունքներէն, եւ թշուառ մարդկութիւնը՝ իր ծով արիւնէն:

Ռուբէն Զարդարեան

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՍՊԱՍԱԻՌԵԼՈՒՆ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԸ

Հայերէն լեզուի բառամթերքին ճոխութեան եւ հոմանիշներու բազմազանութեան պատճառով է թերեւս, որ միեւնոյն բառը կարելիութիւն կ'ունենայ իր իմաստային տարբերակներով արտայայտութիւն գտնելու: «Սպասաւորել» եւ «Ծառայել» բառերը յատկապէս իրենց գրաբար լեզուի իմաստներով գրեթէ կը նոյնանան, մինչ արդի աշխարհաբար խօսակցական լեզուի մէջ, փոքր տարբերութիւններով՝ դրականութեան եւ ժխտականութեան գունաւորումներով կը գործածուին: Երջան ընող սովորական խօսակցութեան մէջ «սպասաւոր» կամ «սպասաւորել» բառերը աւելի ժխտական դիմագիծ ունին, ստիպողաբար մատուցուած աշխատանքի մը իմաստը տալով, քան՝ «Ծառայ» կամ «ծառայել», որ աւելի կամաւոր աշխատանքի մը մատուցման եղանակը կը ներկայացնէ: Այս իմաստով, սպասաւորը այնպիսի ծառայ մըն է, որ անկախ իր կամքէն, իրեն ըսուածը կատարելու հրամայականին առջեւ կը գտնուի: Իսկ իր անձը ծառայեցնողը, կրնայ նոյն կամ աւելի՛ տաժանակիր աշխատանք մը կատարել, ամբողջութեամբ սիրայօժար կերպով՝ կամովին: Այսպէս, ազգային ծառայութեան այլազան բնագաւառներուն մէջ, «կոչուած եմ ազգիս ծառան դառնալու» կամ՝ «կը ծառայիմ ժողովուրդիս» սովորական դարձած արտայայտութիւնները, երբեք ալ ստրկութեամբ ազգին ծառայելու կամ բռնութեամբ այդ ծառայութեան լծուած ըլլալու իմաստը չունին, այլ՝ սիրայօժար կերպով ստանձնուած ազգասիրական աշխատանքի մը վեհ իտէպլին հետ կապուած են:

Յիսուսի մտածողութեան մէջ օգտագործուած ամենէն նշանակալից բառերը կարելի է համարել «սպասաւորել» կամ «ծառայել» բայերը, որոնք անմիջականօրէն կապուած են իր այս աշխարհի առաքելութեան: Այստեղ կ'արժէ այդ առաքելութեան թաքուն մէկ երեսը ի յայտ բերել: Առհասարակ, մարդուն փրկութեան համար Յիսուսի աշխարհ գալը կը ներկայացուի իբրեւ գլխաւոր թեմա այդ առաքելութեան: Բայց ատոր չափ կարեւոր է նաեւ Յիսուսի «օրինակ» մը ըլլալու առաքելութիւնը, իր բացակայութեան ժամանակ՝ իբրեւ յաւերժախօս բարբառ ներկայ ըլլալու համար մարդուն կեանքին մէջ: Երեք տարիներու վրայ տարածուած առաքելութիւն մը ունեցաւ Ան, այս երկրաւոր կեանքին ընթացքին, եւ որ երկինք համբարձումով աւարտեցաւ: Սակայն քրիստոնէութեան տարածումը բուն օրինակի մը (master copy) հիման վրայ կատարուեցաւ եւ ոչ թէ երկրորդական կամ երրորդական օրինակներու: Եղան անձեր, որոնք իրենց կեանքին իսկ գնով հետեւեցան քրիստոնէութեան, բայց անոնք եւս իրենց աչքերը յառեցին բուն օրինակին՝ Յիսուսի, տեւապէս ներշնչուելով Անկէ: Ինչքա՞ն վստահութիւն պէտք է ունենայ գիտակից մարդ մը իր նմանին հանդէպ, որպէսզի կարենայ օրինակ առնել անկէ, կամ կարենայ հետեւիլ անոր քայլերուն: Որովհետեւ մար-

դիվ միշտ ալ սխալական են, եւ վաղն իսկ կրնան խափնիլ իրենց երէկուան սխալներուն համար: Իսկ սխալողին հետեւողը ինչքան պիտի խափնի, ո՛չ թէ այնքան սխալ մը ըրած ըլլալուն համար, որքան՝ սխալողի՛ մը հետեւած ըլլալու իր յիմարութեան համար:

Յիսուս այդպիսի օրինակ մը չհղաւ սակայն: Այլ իր կեանքով ու գործով տուաւ կատարելութեան օրինակը: Չըրաւ այն՝ ինչ որ կ'արգիլէր ուրիշներու: Չըսաւ այն՝ ինչ որ չէր ուզեր որ մարդիկ ըսեն իրարու: Մարդկային բարոյական կեանքի համար միակ տիպար օրինակն է Ան, որուն պէտք է սեւեռեն իրենց հայեացքները բոլոր դարաշրջաններուն ապրող մարդիկ:

Օրինակելի կեանքի մը հիմնական կէտը ծառայութեան գաղափարին մէջ կը տեսնէ Ան: Հայ եկեղեցւոյ շարականներուն մէջ օգտագործուած պատկերները բազմազան են, որոնք կը ներկայացնեն Յիսուսի անձնաւորութեան գանազան երեսները: Անոնց շարքին կայ նաեւ «ծառայի կերպիւ» (ծառայի նման) բացատրութիւնը, որով հեղինակը ցոյց կուտայ, աստուածային փառքէն Յիսուսի խոնարհելուն ծայրագոյն աստիճանի գոհողութիւնը:

Աշխարհի մէջ ընդունուած կարգը ցոյց տալէ ետք, իր օրինակին հետեւողներուն համար հետեւեալը կ'ըսէ Յիսուս. «Գիտէք որ ազգերու իշխան նկատուածները կը տիրեն իրենց հպատակներուն վրայ եւ ղեկավարները կ'իշխեն իրենց ժողովուրդներուն վրայ: Բայց ձեր պարագային այդպէս պէտք չէ՛ ըլլայ: Եթէ ձեզմէ մէկը ուզէ մեծ ըլլալ՝ պէտք ձեր բոլորին սպասաւորը ըլլայ, եւ եթէ ձեզմէ մէկը ուզէ առաջին ըլլալ՝ պէտք է բոլորին ծառան ըլլայ» (Մր 10. 42-44): Ապա, սպասաւորելուն իրաւ մեծութիւնը միանգամըմբիշտ ցոյց տալու համար, իր անձին անզուգական օրինակը բերելով կը շարունակէ խօսքը ըսելով. «Որովհետեւ Մարդու Որդին, ինքն ալ, չեկա՛ւ ուրիշներու կողմէ սպասաւորութիւն ընդունելու, այլ սպասաւորելու եւ իր կեանքը շատերու համար որպէս փրկագին տալու» (Մր 10. 45): Մեծութեան մասին իր աշակերտները խրատելով, դարձեալ կ'ըսէ. «Եթէ մէկը կ'ուզէ առաջին ըլլալ՝ թող բոլորին վերջինը եւ բոլորին սպասաւորը ըլլայ» (Մր 9. 35): Այլ առիթով մը, Օրէնքի ուսուցիչներուն եւ Փարիսեցիներուն ունեցած վարուելակերպը որդեգրելու փորձութեանէն զգուշացնելով իր աշակերտները, կ'ըսէ. «Ձեր մէջէն մեծը թող ձեր սպասաւորը ըլլայ» (Մտ 23. 11): Ապա, իբրեւ հեղինակաւոր վերջաբան կ'աւելցնէ. «Ով որ իր անձը կը բարձրացնէ՝ պիտի խոնարհի, եւ ով որ անձը խոնարհեցնէ՝ պիտի բարձրանայ» (Մտ 23. 12):

Այսքան իմաստալից քարոզութեան եզրափակումը գործնական օրինակով ալ հաստատեց Յիսուս, երբ ղենջակ մը կապելով մէջքին, ձուցաւ ու իր աշակերտներուն ոտքերը լուաց: «Հրեղէններու կողմէ երկրպագութիւն ընդունողը, հոդեղէններու ոտքերը լուաց» կը գրէ շարականագիրը, ապշելով կատարուած իրողութեան: Իրօք ալ, պահ մը ան-

հաւատալի կը թուի Արարիչին այդ աստիճան խոնարհութիւնը, որ ուրիշ բան չէր հետապնդեր եթէ ոչ՝ իսկական օրինակը ցոյց տալ: Ոտքերու լուացումին նման խոնարհագոյն արարք մը կատարելէ ետք հետաքրքրական է Յիսուսի տուած բացատրութիւնը այդ մասին. «Գիտէ՞ք ինչ ըրի ձեզի: Դուք զիս «Վարդապետ» եւ «Տէր» կը կոչէք, եւ ճիշդ կ'ըսէք որովհետեւ իրապէս ալ եմ: Արդ, եթէ ես որ Տէր եւ Վարդապետ եմ՝ լուացի ձեր ոտքերը, դուք ալ պարտաւոր էք իրարու ոտքերը լուալ» (ՅՅ 13. 12-14): Ապա իր այդ արարքով օրինակ հանդիսացած ըլլալը շեշտելով, կ'ըսէ. «Ես ձեզի օրինակ մը տուի, որպէսզի դուք ալ իրարու ընէք այն՝ ինչ որ ես ձեզի ըրի» (ՅՅ 13.15):

Աւօրեայ կեանքի մէջ շատե՛ր իրենց դիրքին, պաշտօնին կամ հանգամանքին բերումով այս կամ այն գործը կատարելը անյարմար կը գտնեն: Գնահատութենէ զուրկ եւ կամ «սեւ աշխատանքէ» մը խուսափելով, բազմաթիւ մարդիկ առաջարկուածին հրաժարական տալով կ'ըսեն. «Իմ գործս չէ այդ»: Ծառայելուն իսկական մեծութիւնը ճանչցող մարդուն համար են կեանքի բոլոր տեսակի խոնարհ գործերը, որոնց կարծեցեալ անշքութիւնը, երբեմն առաւելագոյն փառքը կը վաստկի սպասաւորող անձին հաշուոյն:

Միակ էակը որ կրնար ըսել «Իմ գործս չէ այդ», Աստուածորդին ի՛նք պիտի ըլլար, սակայն խոնարհութեան չափանիշը գծելով, ցոյց տուաւ որ ատոր մէջ է իսկական մեծութիւնը եւ փառքը: Պօղոս առաքեալ պատկերաւոր բացատրութիւն մը կուտայ Յիսուսի խոնարհութեան մասին. «Արդարեւ, դուք զիտէք թէ մեր Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոս ի՛նչ շնորհք ըրաւ ձեզի. ինք որ հարուստն էր՝ աղքատացաւ ձեզի համար, որպէսզի իր աղքատանալովը դուք հարստանաք» (Բ. Կրն 8.9): Ի՛նչ մեծ զոհողութիւն, որ մարդկայնօրէն գրեթէ անկարելի է: Որովհետեւ ինչքան ալ բարեխիղճ հարուստ մը ըլլաս, դժուար թէ ամբողջութեամբ աղքատանալ յանձն առնես, պարզապէս ուրիշները հարստացնելու համար: Կրնաս քու արդար վաստակէդ բաժի՛ն հանել ուրիշներու՝ գանոնք եւս ուրախակից դարձնելու քեզի: Սակայն ամբողջութեամբ չե՛ս սնանկացներ դուն քեզ: Ասիկա է այս հարցին ճշմարտութիւնը իր մերկութեան մէջ: Ահա թէ ինչպիսի՛ գոհողութեան կ'ակնարկէ առաքեալը, երբ կը խօսի Յիսուսի տուած խոնարհութեան օրինակին մասին, որուն գործնական ճամբան՝ ծառայութիւնն էր, սպասաւորութիւնն էր:

Լեռներու կատարներուն վրա՛յ անգամ արծուեթուիչ սաւառնիս, դարձեալ իսկական մեծութիւնը գտնելու համար պիտի իջնես վար, խոնարհիս Յիսուսի հետ, եթէ պէտք ըլլայ իրեն նման միջնեւ հետեւորդներուդ ոտքերը, այնտեղ հանդիպելու իսկական խոնարհութեան, որովհետեւ անիկա սպասաւորելուն, ծառայելուն մէջ ունի իր իսկական իմաստը եւ լիիրաւ արժէքը:

Գրիգոր Ծ. Վրդ. Զիֆթեան

ԳԼԽԱԻՈՐ ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

1. Ի՞նչ կը նշանակէ աղանդ եւ ովքեր աղանդ կամ աղանդաւոր կը կոչուին:
2. Որո՞նք են գլխաւոր աղանդները, եւ
3. Ի՞նչ է անոնց վարդապետութիւնը:

1. - Ի՞նչ կը նշանակէ աղանդ, եւ ովքեր աղանդ կամ աղանդաւոր կը կոչուին:

Աղանդ կը նշանակէ՝ մոլորութիւն, ծուռ հաւատք եւ հերձուած: Այլ խօսքով՝ բոլոր այն վարդապետութիւններն ու գաղափարները, որոնք կը հակասեն ուղղափառ եկեղեցւոյ դաւանանքին եւ հաւատամքին՝ աղանդաւորական են եւ անպայմանօրէն կը մոլորեցնեն միամիտ հաւատացեալը, խլիով զայն իր ուղղափառ եկեղեցիէն եւ հաւատքէն:

Անոնք աղանդ կը կոչուին քանի որ հիմնուած են անհատներու կողմէ եւ բոլոր անոնք, որոնք կը հետեւին անոնց՝ աղանդաւոր կը կոչուին:

Իւրաքանչիւր աղանդի հիմնադիր՝ Աստուածաշունչը մեկնաբանած է ըստ իր շահերուն եւ զայն հռչակած է իբր հաւատամքը այդ աղանդին, հետեւաբար բոլոր աղանդներն ալ անձնակերպոն են եւ ոչ թէ Քրիստոսակերպոն:

Աստուածաբանական դիտանկիւնէն նայած, աղանդները քրիստոնէական ուղղափառ վարդապետութիւնէն բազմաթիւ գլխաւոր շեղումներ եւ մոլորումներ կատարած են, սակայն հակառակ անոր, տակաւին կը պնդեն թէ իրենք իրաւունք ունին քրիստոնեայ կոչուելու:

2. - Որոնք են գլխաւոր աղանդները:

Գլխաւոր չորս աղանդներ կան. -

1. - Մորմոնականութիւն
2. - Եհովայի վկաներ
3. - Գալստական Շաբաթապահութիւն, եւ
4. - Քրիսչըն Սայընս

1. – ՄՈՐՄՈՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄՈՐՄՈՆ անունը երկու տարբեր լեզուներէ կազմուած անուն մըն է, որ կը նշանակէ ԲԱՐԵԱՅ ԲԱՐԻՆ: Անգլերէն լեզուէն առած են MORE

բառը, որ ԱՒԵԼԻ կը նշանակէ, իսկ Եգիպտական հին գրականութենէն MON բառը, որ ԲԱՐԻ կը նշանակէ:

Մորմոնականութիւնը Ամերիկայի մէջ գոյութիւն ունեցող աղանդներուն ամենայատկանշականն է իր հմայիչ պատմութեամբ, որը հարկ է լրջութեամբ սերտել, որպէսզի կարելի ըլլայ պաշտպանուիլ անոր մոլորեցուցիչ վարդապետութիւններէն:

Մորմոնական աղանդին հիմնադիրն է՝ ձՈՁԷՖ ՍՄԻԹԸ՝ «Մարգարէն»: Ճոզէֆ Սմիթ ծնած է 23 Դեկտեմբեր 1805ին, Միացեալ Նահանգներու Վըրմանթ նահանգի Շէրըն քաղաքին մէջ, ուր այժմ կը գտնուի անոր հրետուն ութը եւ կէս ոտք բարձրութիւն ունեցող յուշարձանը:

Ան երրորդ գաւազնի էր տասնըմէկ անդամներէ բաղկացած ընտանիքի մը: Հայրը կեղծ «Օրհնութիւններ» վաճառող եղած է, իսկ մայրը, Լուսի՝ բախտագուշակ հիւանդ մը: Ճոզէֆ հռչակաւոր էր իր ուսմական լիզուով եւ լկտի վերաբերմունքով:

Բօմբրօյ Թաքըր, իր «Origin, Rise and Progress of Mormonism» ուսումնասիրութեան 16րդ էջին վրայ կ'ըսէ. «Ճօն իր 12-20 տարեկանի միջոցին կը փնտրուէր իր ապուշ նայուածքով, խարտեաշ մագերով, երկդիմի, հակասական տղայ մը, իր թուլամորթ եւ դատարկապորտ նկարագիրովը: Կը ջանար սակաւախօս ձեւանալ իր արտայայտութիւններուն մէջ, սակայն իր արտայայտութիւնները միշտ չափազանցուած կ'ըլլային, ուստի շատ կշիռ չէին ունենար զինք ճանչցող բարեկամներուն քով»:

1820 թուականին Ճոզէֆ Սմիթ կը յայտարարէ, թէ Հայր Աստուած եւ Յիսուս Քրիստոս միայն իրեն յայտնուեցան տեսիլքով մը: 1823 թուին նոյն տեսիլքը կրկնուելով երազին մէջ, ՄԱՐՈՆԱՅԻ հրեշտակը զինք կ'առաջնորդէ իր գտնուած վայրէն հորս մզոն անդին ԲԱԼՄԻՐԱ կոչուած տեղը, ուր հրեշտակը կանգ առնելով կը խօսի Ճոզէֆին, ըսելով՝ «Ճիշդ ոտքերուդ կոխած տեղը երկնային գաղտնիք մը թաղուած է»:

Ուստի կը հրամայէ անոր որպէսզի փորէ ու գայն աշխարհ ի լոյս հանէ: Ճոզէֆ արթննալով, սենեակին մէջ միայնակ, կ'այլալի տեսիլքին ազդեցութեան տակ շփոթութեան մատնուած վիճակի մը մէջ:

Իսկոյն իր մտերիմ բարեկամներէն երկու հոգի առնելով անմիջապէս կ'ուղղուի ԳՈՒՄՕՐԱՅԻ բլուրը, գտնելու համար հոն թաղուած երկնային գաղտնիքը:

Այդ թաղուած երկնային գաղտնիքները դուրս հանելով եւ կարգալով անոնց վրայ գրուած Եգիպտական մեհենագրերով «hieroglyphic» գրութիւնը, ծնունդ կ'առնէ այժմ գոյութիւն ունեցող Մորմոնականութեան սուրբ գիրքը, որը իրենց կողմէ ընդունուած է իբր երկնային ներշնչումով վերջին օրերու կատարեալ յայտնութիւն մը: Հաւատաւոր Մորմոն մը կը հաւատայ, որ այդ գիրքին իւրաքանչիւր նախադասութիւնը, բառ առ բառ Ճոզէֆ Սմիթին յայտնուեցան մինչեւ որ թարգմա-

նրչներ զանոնք կատարելապէս կրցան հասկնալ:

Թարգմանութեան աւարտին Սմիթ կը յայտարարէ. «Ով որ ձողէՔը իբր մարգարէ կը դաւանի եւ կ'ընդունի ՄՈՐՄՈՆԻ ԳԻՐՔԻՆ ուղղափառութիւնը, ան Աստուծմէ է, իսկ ան որ չընդունիր՝ անկա Նեոի Ոգին ունի»:

1829ին ձողէՔ Սմիթ կը յայտարարէ՝ թէ Յովհաննէս Մկրտիչ իրեն յայտնուելով եւ ձեռքը իր վրայ դնելով կը մկրտէ եւ «Ա.ՀԱՐՈՆԵԱՆ ՔԱ.ՀԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ» կ'օծէ զինք: Մի քանի շաբաթ ետք Պետրոս, Յակոբոս եւ Յովհաննէս առաքեալները երեւնալով զինք «ՄԵԼՔԻՍԵՂԵՍԿԻ ԿԱՐԳԻՆ» կ'օծեն:

1833ին Սմիթ Գրիթլէնտի մէջ տաճարի մը շինութիւնը ամբողջացնելու պատրուակով դրամատուն մը կը հիմնէ: Օր մը երբ դրամատան մէջ դրամ ունեցողները կը փափաքին իրեն խնայողութեան դրամէն մաս մը առնել, ոչինչ կը գտնեն հոն: Խուժանը ներս մտնելով դրամարկղներուն մէջ կը գտնեն մի քանի սնտուկներ որոնց վրայ դրուած էին հազար տոլարնոցի նշաններ: Բանալով զանոնք փոխան դրամի ռազմամթերք եւ փամփուշտներ կը գտնեն: Գալիք փորձանքէն խուսափելու համար ձօ եւ Սիտնի 12 Յունիս 1838ի գիշերը ձիերով կը փախչին Միգուրի: Այս փախուստը արդարացնելու համար Աստուածաշունչէն վկայութեան համարներ կը մէջբերեն ըսելով. «Ու երբ այս ֆաղափին մէջ ձեզ կը հալածեն, ուրիշ ֆաղափ փախէ՛ք» (Մատթ. Ժ. 23): ձողէՔ Սմիթ կ'ամբաստանուի ժողովուրդին կողմէ իբր «անբարոյ», «խաբեբայ» եւ «ոճրագործներու պաշտպան դաւանան մը»:

Ջանազան առիթներով ամբոխը յարձակում գործելով վրան՝ փորձած են սպաննել զինք: Սմիթ իշխանութեան կողմէ ձերբակալուելով կը բանտարկուի: Սակայն զայրացած ամբոխը բանտը խուժելով եւ անոր դռները կտորելով, բանտին մէջ իսկ կը գնդակահարեն զինք եւ իր եղբայրը՝ Հայրըմը, 27 Յունիս, 1844ին: ձողէՔ Սմիթ իր մահէն ետք մարտիրոսներու շարքին՝ «կ'անմահանայ»:

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մորմոն եկեղեցին Աստուածաշունչը չընդունիր իբր կատարեալ զիրք: Մորմոնները համոզուած են, որ միայն ձողէՔ Սմիթի մեկնաբանութիւնը մարգարէական է: Եւ իբր Աստուածաշունչի լրացուցիչը՝ անոնք կ'ընդունին հետեւեալ երեք զիրքերը. ՄՈՐՄՈՆԻ ԳԻՐՔԻՆ, ԳԻՐՔԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՈՒԽՏԵՐՈՒ ԵՒ ՄԵԾԱԳԻՆ ԳՈՀԱՐԸ:

ՄՈՐՄՈՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ըստ Մորմոնական վարդապետութեան, Քրիստոնէական եւ Աւետարանական ամուսնութեան տեսութիւնը ապօրինի է Աստուծոյ քով: ձողէՔ Սմիթ «Doctrines And Covenants» զիրքին մէջ կ'ըսէ. «Մտիկ ըրէ՛ք հիմա ֆանգի ձեզի նոր եւ յաւիտեական ուխտի յայտնութիւն մը կուտամ: Ով որ այս ուխտը չի պահէ ան դատապարտուած է: Ամէն ով որ

այս ուխտին չի հնազանդիր չի կրնար իմ փառքս մտնել: Ուստի ոեւէ մէկը որ կոյսի մը հետ ամուսնացած է ու կը փափաքի ուրիշ կոյսի մը հետ եւս պսակուիլ՝ արտօնուած է իր արտին ընտրածին ու փափաքին համաձայն անոր հետ ամուսնանալ, իր առաջին կնկան հաւանութեամբը միայն: Եւ եթէ այս երկու կիները ուրիշ այրերու հետ միեւնոյն ժամանակ չեն ապրիր իբր այր ու կին, այս ամուսնութիւնը օրինաւոր է եւ պտոնկութիւն չի սեպուիր եւ այր մարդը արդարացած կ'ըլլայ: Այս օրէնքին տրամադրութեան համաձայն այր մարդ մը, եթէ փափաքի, կրնայ տասը կոյսեր իրեն իբր կին ունենալ որը արդարանալի է, այնքան ատեն որ անոնցմէ ոչ մէկը ուրիշ այր մարդու մը հետ կը կենակցի»:

ՄՈՐՄՈՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅՐՆ ԱՍՏՈՒԱԾ

Մորմոնին եւ Աւետարանի քրիստոնեային Աստուածը իրարմէ բոլորովին տարբեր են ու իրարու անծանօթ, եւ ոչ մէկ նմանութիւն ունին: Ճողճճ Սմիթ կ'ըսէ. «Աստուած, Հայրը՝ մարդու նման շօշափելի մարմին, միս ու ոսկորներ ունի»: Սմիթին աստուածը նիւթի տարրերէն կազմուած գոյութիւն մըն է: Ուստի նիւթը Աստուծմէ առաջ գոյութիւն ունենալով՝ անոր տարրերուն խորհրդաւոր խմբաւորումէ կը բազկանայ Մորմոնի աստուածը:

ՄՈՐՄՈՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ

Մորմոն աստուածաբանութիւնը կ'ուրանայ Տէր Յիսուս Քրիստոսի կուսական ծնունդը: Համոզուած են, որ Յիսուսը որ Քրիստոսն է, Հոգին Սուրբէն յղացած չէ, հապա ԱՊՍՄ անուն Աստուած երկիր իջնելով Մարիամին արգանդը բեղմնաւորուած է մարդկային արգասաւոր սերմով: Պրիկիեմ Եանկ կը գրէ. «Երբ Մարիամ մանուկ մը յղացաւ, Հայրը գայն իր նմանութեանը փոխեց: Ան Սուրբ Հոգիէն չյղացաւ: Եւ ո՛վ էր այդ մանկան հայրը. մարդկային ընտանիքին սկիզբը եղող Ադամը»:

ՄՈՐՄՈՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆ

Մորմոնականութեան մէջ Սուրբ Հոգին ելեկտրական կամ թէ մագնիսական մէկ անտեսանելի գօրութեան խորհրդաւոր ազդեցութիւնն է: Բարլի Բ. Բրաթ կը գրէ. «Յիսուս Քրիստոս ևորածին մանուկը մեր ամենուն նման մեծցաւ իբր մարդ: Ան լեցուեցաւ երկնային նիւթ կամ թէ հիւթով մը, որ կը կոչուի Հոգին Սուրբ: Այս հեղուկին շնորհիւն էր, որ ան կրցաւ հասկնալ եւ քարոզել նշմարտութիւնը այնքան գօրութեամբ եւ հեղինակութեամբ...»:

ՄՈՐՄՈՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մորմոնականութեան ընդունած եւ վարդապետած փրկութեան ձևն ու ծրագիրը մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի խաչին վրայ կատարած քաւչա-

րար մահովն ու անոր յարութեանը զօրութեամբ չէ, այլ բարի գործերով: Արդարը ոչ թէ հաւատքէն՝ այլ իր կատարած բարի գործերով կը գտնէ իր փրկութիւնը: Մորմոն երէց Ի. Ֆ. Բիրի կ'ըսէ. «Անհատի մը մեղքերէն փրկուելու միջոցը Մորմոնի Գիրքին եւ ձոզէֆ Սմիթի աւետարանին պայմանները կատարելուն մէջ կը կայանայ իր բարի գործերով»:

Մորմոնականութեան Հաւատոյ Հանգանակի պաշտօնական հրատարակութեան մէջ յիշուած Քրիստոնէական, Աւետարանական աստուածաբանութեան բառերն ու ոճերը երբեք նոյն իմաստը չունին Մորմոնականութեան մէջ: Անոնց արժէքն ու մեկնաբանութիւնը բացարձակապէս խոտոր են Քրիստոնէական վարդապետութեան: Սմիթ ի մասնաւորի նոյն բառերն ու ոճերը կը գործածէ որովհետեւ անոնք բոլոր քրիստոնեայ աշխարհին ծանօթ են, եւ կը ջանայ անոնց հետ հաստատել թէ իր մոլորութիւնը Քրիստոնէական է՝ Սուրբ գրոց համեմատ: Ուստի չափազանց զգոյշ ըլլալու է երբ Մորմոն մը մեր Աւետարանական ոճերն ու բառերը կը գործածէ:

2. - ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐ

«ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐ» անունը կրող աղանդաւորական շարժումը վերջին տարիներուն մանաւանդ սկսաւ թափանցել քրիստոնէական եկեղեցիներու կեանքէն ներս, աշխարհի չորս կողմերը: Քրիստոնէական հաւատքին իսկութիւնը հարցականի տակ առնող հերետիկոսական այս շարժումին դէմ կը պայքարին այսօր բոլոր եկեղեցիները, իրենց կարելի բոլոր միջոցներով:

Իրենց բերանացի թէ գրաւոր բոլոր արտայայտութեանց մէջ ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐ կը սիրեն իրենք զիրենք ներկայացնել իբրեւ միակ ճշմարիտ հաւատացեալները եւ ԵՆՈՎԱՅԻ միակ հաւատարիմները, «ընտրեալները», Աստուած անունը (ԵՆՈՎԱ) կրող միակ ճշմարիտ «Աստուծոյ ժողովուրդը»:

Այս պղծաշուրթն հայհոյիչները որպէս թէ Աստուծոյ դատը կը պաշտպանեն՝ հռչակելով թէ միայն մէկ Աստուած կայ, ԵՆՈՎԱՆ, որ Երրորդութիւն չէ, այլ բացարձակապէս միակ, եւ թէ Որդին ու Հոգին Աստուած չեն: Սակայն Քրիստոսի աստուածութեան կապակցութեամբ չկարենալով ջնջել կամ հերքել Նոր Կտակարանին բացայայտ վկայութիւնները, այս ուրացումին վրայ ուրիշ հայհոյութիւն մըն ալ կ'աւելցնեն, ըսելով թէ Որդին թէպէտ «աստուած մըն է», բայց Աստուած չէ: Այսպիսով՝ մէկ Աստուծոյ փոխարէն երկու Աստուածներ կը դաւանին, մէկը մեծ եւ միւսը փոքր, հեթանոսական բազմաստուածութեան մէջ իյնալով:

«ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐ» աղանդին հիմնադիրը եղած է Չարլզ Թէյզ Բաւըլ, որ իբր հիմնադիրը կը նախագահէ 1884էն մինչեւ 1916 թուականը: Չարլզ Թէյզ Բաւըլ ծնած է Միացեալ Նահանգներու Բենսիլվանիոյ

Նահանգի Օլըկէնի քաղաքը, Փետրուար 16, 1852ին: Ծնողքը բարեկեցիկ դասակարգի պատկանող՝ սկովտիացի-իրլանտացի ծագում ունէր եւ հաւատքով՝ Երիցական: Չարլզ տասն եւ հինգ տարեկանին արդէն հօրը գործին մէջ անոր ընկերն էր այր մարդու հազուատեղէնի վաճառատան մէջ: Ժամանակ մը ետք ան կը միանայ Ժողովական եկեղեցւոյ, քանի որ Երիցական եկեղեցւոյ կարգ մը վարդապետութիւններէն դժգոհ էր:

Բասըլ ալեկոծ եւ փոթորկալից պատանեկութիւն մը ունեցած է: Ան յաճախակիօրէն դժոխային վախերով պարուրուած, ոգիներու կողմէ հալածանքի զգացումներէ կը տառապէր: Այս պարագան հոգեբանական լուրջ հիւանդութեանց շարքէն կը ճանչցուի իբր մտային խելագարութիւն (Paranoia): Այս ախտաճանաչումի ճշգրիտ ըլլալը իր կենսագրութեան տպուած եւ անտիպ էջերէն կը վաւերացուի, իբր արդիւնք հոգեբան-աստուածաբան գիտնականներու լուրջ ուսումնասիրութեանց:

Հակառակ իր նախակրթարանի եօթներորդ դասարանի կրթութեան եւ առանց աստուածաբանական դաստիարակութեան, Չարլզ մեծ խանդավառութեամբ կը սկսի Սուրբ Գրոց սերտողութեան եւ ինքզինք լիազօրուած կը նկատէ Աստուածաշունչը թարգմանել եւ քարոզել նաեւ զանազան գրքոյկներ, թերթիկներ եւ թերթեր կը հրատարակէ, որոնք մեծ ընդունելութիւն կը գտնեն հասարակութեան կողմէ:

Դեկտեմբեր 13, 1884ին հիմնած իր կազմակերպութիւնը պաշտօնապէս կը ճանչցուի կառավարութեան կողմէ իբր օրինական ընկերութիւն մը, որը կ'ըլլայ «Եհովայի Վկաներ» ու շարժման պաշտօնական սկզբնաւորութիւնը:

Ինչպէս Մորմոնականութեան հիմնադիրը՝ Ճոզէֆ Սմիթ, նոյնպէս ալ Չարլզ Թէյզ Բասըլ կը պնդէր, թէ ճշմարտութիւնը իրմէ առաջ ծածկուած էր մարդկութեան աչքին առջեւ, ուստի միայն ինքն էր, որ ճշմարտութիւնը ի յայտ բերելու կոչուած Աստուծոյ ձայնն էր: Աստուած զինք ժամանակներու լրումին աշխարհ դրկած էր աւետելու համար կորսուած արդարութիւնն ու քօղարկուած ճշմարտութիւնը հոգիներու փրկութեան համար:

Չարլզ Բասըլ խորամանկ, կեղծաւոր եւ ճարպիկ փերեզակ մըն էր: Ան իր այդ ձիւրքերով բաւականին կոկիկ գումար մը կը դիզէ կարծ ժամանակին մը ընթացքին: Ի միջի այլոց, հաստատուած իրողութիւնը սա եղած է, թէ Չարլզ Բասըլ աննկարագիր, մոլորած ու մոլորեցնող մարդ մը եղած է իր ամբողջ կեանքի ընթացքին: Ան ճանչցուած է իբր «խաչագող», «ստախօս» եւ «կնամոլ» մը:

Իր առաջին կողակիցը, երկար տարիներ հանդուրժել է ետք, զինք դատարան կը յանձնէ ամուսնալուծում պահանջելով դատարանէն իր ամուսնոյն չափազանց սնապարծութեան, անձնապաշտութեան, իշխող եւ անփայել վարմունքին համար:

Չարլզ Թէյզ Բասըլ իր մահկանացուն կը կնքէ Հոկտեմբեր 31, 1916 թուին:

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ շատ ծանօթ մէկ իրողութիւն է, որ առաջին իսկ դարէն սկսեալ եկեղեցւոյ ծոցին մէջ ծնունդ առած բոլոր աղանդներն ալ յատկանշուած են հաւատքի զոյգ ուղղութիւններով, առաջինը՝ ուղղուած նոյնինքն Աստուածաշունչին դէմ, իսկ միւսը՝ եկեղեցւոյ հեղինակութեան: Ինչպէս պիտի տեսնենք, ճիշդ նոյնն է պարագան նաեւ ՆՏովայի Վկաներու աղանդին:

Մեր նիւթին կապակցութեամբ խօսքը Աստուածաշունչին համար մասնաւորելով ըսենք, թէ պատմութեան ընթացքին յայտնուած աղանդներէն շատերը մերժած են կամ Հին Կտակարանը ամբողջութեամբ եւ կամ Հին եւ Նոր Կտակարաններէն որոշ գիրքեր ճանչնալ եւ ընդունիլ իբր աստուածային հեղինակութիւն վայելող գիրքեր, եւ կամ՝ փորձած են շատ մը համարներ ջնջել կամ իրենց ուզած ձևով այլափոխել, որպէսզի Աստուածաշունչը պատշաճի ու ծառայէ իրենց ըմբռնումներուն ու շահերուն:

Պետրոս առաքեալ իր երկրորդ նամակին վերջաւորութեան կ'ըսէ, թէ շատ մը «տգէտ ու անհաւատ» եղբայրներ անոնց մէջ գտնուող դժուարիմաց կարգ մը խօսքերը «Մուռ կողմը կը դարձնեն, ինչպէս ուրիշ Գիրքերն ալ՝ իրենց անձին կորուստին համար» (Բ. Պետ. 3. 16): Յովհաննէս առաքեալ կը վկայէ, թէ հակառակ Աստուծոյ խօսքին բերանացի թէ գրաւոր բազմաթիւ վկայութիւններուն՝ ոմանք կ'ուրանան եւ Յիսուսը չեն ընդունիր կամ խոստովանիր իբրեւ խոստացուած «Քրիստոս»ը (Ա. Յով. 2. 22):

ՆՏովայի Վկաներ, եթէ պիտի հաւատանք իրենց հաւաստիացումներուն, «ամբողջ Աստուածաշունչը կ'ընդունին որպէս Աստուծոյ անխալական Խօսքը», կամ «Աստուծոյ գրաւոր ներշնչեալ խօսքը», «Աստուծոյ անփոփոխ խօսքը»: Թէ ո՛րքան անկեղծ է իրենց այս հաստատումը:

Աստուածաշունչին այսպիսի գրեթէ տառացի ներշնչականութեան հաւատացող մարդոց գործնական կեցուածքը ի՞նչ պէտք էր ըլլար անոր հանդէպ, եթէ ոչ՝ բացարձակապէս յարգանքի արտայայտութիւն եւ անոր իւրաքանչիւր բառին ու տառին հանդէպ ծայրայեղ նախանձախնդրութիւն մը:

Իսկ այդպիսի՞ն է ՆՏովայի Վկաներու կեցուածքը գործնականին մէջ: Բացարձակապէս ո՛չ:

Անոնք, պատասխանելով այն հարցումին՝ թէ ի՛նչպէս կարելի է «ստուգել նշմարիտ կրօնքը», այսինքն ի՛նչպէս կարելի է ճշմարիտ կրօնքը գանազանել սուտ կրօնքներէն, ի միջի այլոց կ'ըսեն. «Ճշմարիտ կրօնքի եւ անոր հետեւողներուն մէկ ուրիշ նշանն է Աստուծոյ Խօսքին հանդէպ յարգանքը: Աստուծոյ Որդին երկրի վրայ եղած ատեն ասոր օրինակը տուաւ ներշնչուած Գիրքերուն համար բարձրագոյն յարգան-

քը ցուցնելով :... Անիկա երբեք չնսեմացուց Աստուածաշունչը. մանա-
ւանդ, դատապարտեց զանոնք որ ատոր համաձայն չէին սորվեցներ եւ
կը փորձէին ատոր ուժը տկարացնել իրենց ուսուցումներով »:

*Իսկ ի՞նչ կ'ընեն իրենք. կը հետեւի՞ն Քրիստոսի օրինակին, թէ ան-
սահմանօրէն կը նսեմացնեն Աստուածաշունչը, եւ ճիշդ աւետարանա-
կան ժամանակներու Հրեայ մոլորեալ առաջորդներուն պէս՝ կը փորձեն
Աստուծոյ Խօսքին «ուժը տկարացնել իրենց ուսուցումներով »: Հետե-
ւաբար Քրիստոս առաւել խստութեամբ եւ իրաւամբ պիտի չզատապար-
տէ՞ այս նոր Հրեաները, որոնց անօրէնութիւնը բազմապատիկ աւելի է,
որովհետեւ ո՛չ միայն իրենց ուսուցումներով շեղած են Աստուծոյ Գիր-
քէն, այլ նոյնիսկ աներեւակայելի անպատկառութեամբ եւ անբարեխղ-
ճութեամբ՝ կը ժպրհին այլափոխել ու այլանդակել զայն:*

*Ակնյայտ է որ չափէն աւելի զարտուղի եւ հակասական տեսու-
թիւններով վարակուած էր Րասըլի միտքն ու հոգին:*

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

*Չարլզ Թէյլը Րասըլ իր գիրքին եօթներորդ հատորին նախաբանին
մէջ մարտակոչ կ'ուղղէ բոլոր Բողոքական (կ'երեւի թէ տեղեակ չէր
Առաքելական եւ Կաթոլիկ եկեղեցիներու գոյութենէն) աստուածաբան-
ներուն ըսելով. «Ականջ դրէք դուք բոլոր Բողոքական աստուածաբան-
ներ, Բոլորդ ալ ողորմելիօրէն սխալած էք: Կը կարծէ՞ք որ երբ մարդ
կ'արդարանայ Աստուծոյ շնորհով, ան նաեւ Հոգիէն ալ ծնած կ'ըլլայ:
Երանի՛ թէ Տէրը իր մարգարէն՝ Րասըլը, աւելի կանուխ աշխարհ
դրկած
ըլլար ձեր մոլորեցուցիչ աստուածաբանութեան շիտակ ուղղութիւն եւ
առաջնորդութիւն մը տալու համար, փրկութեան եւ փառքի կանոններու
առնչութեամբ »:*

*Ակնյայտ է որ չափէն աւելի զարտուղի եւ հակասական տեսու-
թիւններով վարակուած էր Րասըլի միտքն ու հոգին:*

Ս. Երրորդութիւնը Եհովայի Վկաներու աստուածաբանութեան մէջ.

*ա. ՀԱՅՐ ԱՍՏՈՒԱԾ: Եհովայի Վկաները միադաւան են: Ինչպէս
Իսլամի եւ Մորմոնի մը համար, նոյնպէս ալ Րասըլականի մը՝ անկարե-
լիութեան համազօր է Աստուածաշունչի Սուրբ Երրորդութեան խոր-
հուրդը բացատրել: Ըստ Եհովայի Վկաներուն, Երրորդութեան Վարդա-
պետութիւնը անարգանքի հոմանիչ է Աստուծոյ գաղափարին եւ անոր
սրբութեան դէմ: Յրանքլին Րութըրֆորտ կը գրէ. «Երրորդութեան
վարդապետութիւնը Սատանայի յղացումն է պարզապէս, Եհովայի
անունը արատաւորելով սրբապղծելու համար »: Չարլզ Թ. Րասըլ կը
պնդէ ըսելով. «Աստուծոյ Խօսքին մէջ ոչ մէկ իշխանութիւն ցոյց կը
տրուի երրորդութեան մասին »:*

Պարզ է տեսնել աստուածաբանական մարզի մէջ, թէ Եհովայի

Վկաները կը հաւատան, թէ Աստուած Հոգի մը չէ, այլ ֆիզիքական մարմինով գոյութիւն մը, քանի որ Սուրբ Երրորդութեան խորհուրդը ֆիզիքական աչքերով նիւթական մակարդակի վրայ կը տեսնեն միայն եւ այնպէս ալ կը հաւատան: Սակայն «Աստուած Հոգի է, եւ իրեն երկրպագողներն ալ պէտք է որ հոգիով եւ նշմարութեամբ երկրպագութիւն ընեն» (Յով. Դ. 24):

բ. ՈՐԳԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾ: Աստուծոյ Որդիին՝ Յիսուս Քրիստոսի աստուածութիւնը կ'ուրանան Եհովայի վկաները: Անոնք կ'ըսեն՝ թէ Յիսուս «Աստուծոյ Որդին» էր, բայց Աստուած չէր: Նախքան մարդեղութիւնը անիկա պարզ «Հոգեղէն արարած» մըն էր, կ'ըսեն, ստեղծուած արարած մը, եւ ո՛չ թէ Ամենակալ Աստուածը: Բայց Աստուածաշունչը ցոյց կուտայ, թէ Որդին Յովհաննէս Աւետարանիչին կողմէ «Բաց» կոչուած, ո՛չ միայն Աստուած է, այլ նաեւ արարի՛չն է, որովհետեւ ամէն ինչ իրմով գոյացաւ. «Սկիզբէն էր Բանը, եւ Բանը Աստուծոյ քով էր եւ ԲԱՆԸ ԱՍՏՈՒԱԾ ԷՐ: Անկա սկիզբէն Աստուծոյ քովն էր: ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԱՆՈՎ ԵՂԱՒ», եւ առանց անոր բան մը չեղա՛ւ՝ ինչ որ եղաւ: Կեանքը անո՛վ էր...եւ ԱՇԽԱՐՀԸ ԱՆՈՎ ԵՂԱՒ» (Յովհ. Ա. 1-4 եւ 10):

Եհովայի Վկաներուն վարդապետութեանց համեմատ Եհովան երկու որդի ունի: Քրիստոս եւ Լուսաբեր: Լուսաբեր ըմբոստանալով Տօրը դէմ իր հրեշտակներովը վար, երկիր կը նետուի, իսկ Քրիստոս հնազանդ ըլլալով, Միքայէլ կը կոչուի իբր Եհովայի զօրքին հրամանատարը: Մարդեղութեան պարագային «ԽՕՍԳԸ» (Լոկոս) երկինքի մէջ բեղմնաւորող ձուի (ovum or egg cell) կերպարանքը առնելով կոյս Մարիամի արգանդին մէջ Յիսուսի մարմինին կ'այլափոխուի:

գ. ՀՈԳԻՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾ: Սուրբ Հոգին իբր Երրորդութեան անձնաւորութիւն՝ բացարձակապէս եւ զիտումնաւոր կերպով կը մերժուի Բասըլական վարդապետութեան մէջ: Անոնք կ'ըսեն՝ թէ Եհովայի (Տիրոջ) հոգին պարզապէս «գործօն ոյժ մըն է», ելեկտրական ոյժին պէս, եւ հետեւաբար անձ մը չէ՛:

Սակայն Աստուածաշունչը մեզի ցոյց կուտայ թէ Սուրբ Հոգին բանական եւ զիտակից անձ մըն է՝ որ կը խորհի (Հռոմ. Ը. 27), կը խօսի (Մատթ. Ժ. 19-20), կ'առաջնորդէ (Յովհ. ԺԶ. 13), կը մխիթարէ ու կը յանդիմանէ (Յովհ. ԺԶ. Ը), կը տրամի (Եփ. Դ. 30), կը քննէ մարդոց եւ Աստուծոյ խորհուրդները (Ա. Կոր. Բ. 10-11) եւ բարեխօս կ'ըլլայ մեզի համար (Հռոմ. Ը. 26-27):

դ. ԴԺՈՒՔ. Մահուան եւ հանդերձեալ կեանքի մասին խօսելով, Եհովայի Վկաներ դժոխքի կամ յաւիտենական տանջանքի գաղափարը ամբողջովին կը փորձեն ուրանալ: Կ'ըսեն՝ թէ չկա՛յ դժոխք եւ յաւիտենական տանջանք, ատոնք Սատանային հնարած սուտերն են: Չարերուն վախճանը մահ է, կ'ըսեն, այսինքն՝ ընդմիջտ փճացում է, ո՛չ թէ տանջանք:

Սակայն Քրիստոս վերջին դատաստանի մասին ըսաւ. «Մէկդի՛

գացել է ինձմե, անիծեալներ, ՅԱԻՒՏԵՆԱԿԱՆ ԿՐԱԿԻՆ ՄԷՋ՝ որ պատարաստուած է Սատանային եւ իր հրեշտակներուն» (*Մտթ. ԻԵ. 41*), եւ *կ'աւելցնէ*. «Եւ ասոնք պիտի երթան ՅԱԻՒՏԵՆԱԿԱՆ ՏԱՆՋԱՆՔԸ, իսկ արդարները՝ յաւիտեանական կեանք» (*ԻԵ. 46*):

Ե. ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ: ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐԸ ԿՐ ՀԱԼԱՏԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՈՒԹԻՆ: Քրիստոսի խաչին մահը մեղաց թողութեան համար անբաւարար ըլլալով՝ միմիայն երկրորդ առիթ մը կ'ընծայէ, եւ փրկութեան հաւատարիք մը կուտայ: Հազարամեային ամէն մարդ իր երկրորդ առիթը պիտի ունենայ անխտիր: Այս վարդապետութիւնը հակա-Սուրբ Գրային է, քանի որ Պօղոս առաքեալ Եփեսացոց կը գրէ ըսելով. «Շնորհիվ փրկուած էք դուք հաւատքի միջոցաւ. եւ այս ոչ թէ ձեզմէ է հապա Աստուծոյ պարգեւն է. ոչ թէ գործերէն, որ մէկը չպարծիք»: (*Եփես. Բ. 8-9*):

Գ. ԵԿԵՂԵՅԻ: ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐԸ ԿԱԳՄԱԿԵՐԱԿԵԱԿ ԵԿԵՂԵՅԻ ԵՆ ԿԿԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂՆԵՐ Սատանայի իշխանութեան ենթակայ են: ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐՈՒՆ Համար Քրիստոնէական եկեղեցին խառնարան, իսկ կղերականը ԵՆՈՎԱՅԻ ՈՒՆԵՑՈՂ ԹՆՆԱՄԻՆ է:

Է. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԱՒՈՒՍՏԸ: Ըստ Բասըլի, Տէր Յիսուսի երկիր երկրորդ անգամ վերադարձած է 1874ին: Բոլոր սուրբերն ալ երկինք կը յափշտակուին 1914ի գարնան: Այս տարին է որ Յիսուս տաճարը մտնելով իր մաքրագործումը կը սկսի: 1918ին Սատանայի կազմակերպութեան՝ այսինքն Քրիստոնեայ եկեղեցիին դատաստանը կը սկսի: ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՅԻՆ Համար Քրիստոս մեռած է յաւիտեանս յաւիտենից, ո՛չ յարութիւն առած է մարմնով եւ ո՛չ ալ նոյն մարմնով պիտի վերադառնայ:

Սակայն Աստուածաշունչը կ'ըսէ. «Այս Յիսուսը որ ձեզմէ երկինք համարձակուաւ, այսպէս պիտի գայ ինչպէս տեսաք անոր երթալը»: (*Գործք Ա. 11*):

Այսքանով չե՛ն վերջանար ԵՆՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐՈՒՆ քմահաճ բացատրութիւնները եւ Աստուածաշունչի պարզ ու վճիռ ճշմարտութիւնները, բայց այսքանը կը բաւէ ցոյց տալու՝ թէ իրենց հրամցուցածը նենգափոխուած «աւետարան» մըն է, որմէ կը զգուշացնենք բոլոր ճշմարիտ աստուածապաշտները:

3. - ԳԱՒՍՏԱԿԱՆ - ԾԱԲԱԹԱՊԱՀ

Գալստականները իրենց հիմնադրութեան օրէն մինչեւ այսօր, որոշ փոփոխութիւն կրած են: Անոնք այլեւս Քրիստոնէութեան եւ քրիստոնեաներուն հանդէպ իրենց ունեցած կծու քննադատական եւ վիրաւորական դիրքն ու արտայայտութիւնները զգալիօրէն մեղմացուցած են: Ներկայիս Աստուածաշունչը, Քրիստոնէական աստուածաբանութիւնը, ինչպէս նաեւ պատմական Քրիստոնէութեան հիմնական վարդապետու-

թիւնները մօտէն ուսումնասիրելով, Գալստականները կը ջանան ազանդներու դասէն դուրս գալ: Սակայն Աւետարանական ռահվիրայ քրիստոնեաներ համոզուած են, որ Գալստական Շաբաթապահներուն մէջ եւս շատ ընտիր քրիստոնեաներ կան, հակառակ անոնց հրէական կարգ մը ոչ-Աւետարանական տեսութեանց: Ահաւասիկ այս կէտն է, որ շատերը կը շփոթեցնէ եւ որը շատ մը անդամներու գայթակղութեան պատճառ կ'ըլլայ:

Ուիլիամ Միլլըր, հիմնադիրը Գալստականներու, ծնած է Փետրուար 15, 1782 թուին, Մէսէչուսէթց նահանգի, Բիթքֆիլտ քաղաքը: Մայրը Միլլտչական քարոզիչի մը դուստրն էր, շատ բարեպաշտ ու աստուածավախ քրիստոնեայ մը: Միլլըր իր հոգեւոր դաստիարակութիւնը կը ստանայ իր հեղաբարոյ մօրը շունչին տակ:

Միլլըր, իբր ազգասէր եւ հայրենասէր երիտասարդ մը, 1810 թուականին Ամերիկեան բանակին կը միանայ եւ 1812ին Բրիտանիոյ եւ Միացեալ Նահանգներու միջեւ տեղի ունեցող պատերազմին կը մասնակցի:

Պատերազմի ընթացքին, Միլլըր հոգեկան լուրջ տագնապներէ կ'անցնի: «Յաւիտեանականութիւն...: Ի՞նչ էր ան եւ ինչո՞ւ համար... Մահ...: Որքան այս նիւթերու եւ հարցերու մասին խոկացի, այնքան խորհուրդներս տարտղնեցան: Որքան տրամաբանեցի, այնքան մտածումներս շփոթութեան մատուցեցան, ուստի եզրակացութեան մը յանգիլ անհնար եղաւ...»: Այսպէս կը նկարագրէ Միլլըր իր հոգեկան վիճակը:

Երկու տարի ամբողջ Աստուածաշունչը լրջօրէն սերտելէ ետք, Միլլըր կը սկսի իր քարոզութեանց եւ Աստուածաշունչի մեկնաբանութեանց, յաճախ տարօրինակ եւ շինծու յայտնութիւններ եւ գուշակութիւններ կատարելով:

Միլլըր նոյնիսկ Քրիստոսի երկրորդ գալստեան թուականներն ալ կը յայտարարէ, եւ բոլոր Գալստականները եկեղեցիներու մէջ հաւաքուած, աղօթքով կը սպասեն Փրկիչը. շատեր նոյնիսկ ճերմակ հանդերձներ հագած, փեսան դիմաւորելու համար հրապարակներ եւ բլուրներու վրայ ելած աչքերնին վեր երկինք կը դիտեն յափշտակուելու պատրաստ: Սակայն երբ արեւը կը մարի երեկոյեան, իրենց յոյսերն ու բոլոր ակնկալութիւններն ալ կը մարին:

Այս մեծ յուսախաբութիւնը խոր ցաւով կ'արձանագրուի Գալստական շարժման պատմութեան մէջ: Հայրըմ Էմսըն, որուն տունը հաւաքուած էին Միլլըր եւ այլ երեւելիներ Քրիստոսի գալուստը դիմաւորելու, այսպէս կը գրէ. «Մեր ջերմ յոյսը եւ եռանդուն խիղճն ու խանդը յուսահատութեան ժայռին վրայ փշրուելով ամենուս վրայ լաց ու կոծի հոգին քափուեցաւ ու մեքն ամեքն բարձրաձայն լացիմք, ու լացիմք մինչեւ արշալոյս՝ այս Մեծ ՅՈՒՍԱՀԱՏՈՒԹԵԱՆ եւ կորուստին համար»:

Միլլըր այս մեծ յուսահատութեան պատճառով, վաթսուն եւ ութը տարեկանին իր մահկանացուն կը կնքէ Դեկտեմբեր 20, 1849 թուականին:

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գալստականները Աստուածաբանական կարգ մը հիմնական կէտերու մէջ ուղղափառ կրնան նկատուիլ: Սակայն ալլափառ (heterodox) վարդապետութիւններ ալ ունին որոնք բաժանարար (divisor) են:

ա. Անոնք կը պնդեն, թէ Շաբաթը պահել ամէն քրիստոնեայի պարտականութիւնն է իբր հնազանդութեան նշան Հօր Աստուծոյ եւ անոր Որդւոյն Յիսուս Քրիստոսի:

բ. Աստուածաշունչը անբաւարար կը նկատեն հոգեւոր սնունդ մատակարարելու, ուստի Տիկին Էլեն Հոռայթի գրութիւնները անհրաժեշտ կը նկատեն համոզումներ կերտելու եւ հաւատքը հաստատելու համար, քանի որ իրեն մարգարէութեան պարզեւը շնորհուած էր:

գ. Թէ Յիսուս 1844ին «ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՍՐԲԱՐԱՆԸ» կը մտնէ ուրկէ պիտի գայ երկիր՝ երկրորդ անգամ ըլլալով:

դ. Կը հաւատան, թէ մարդը ազատ է ընդունելու կամ թէ մերժելու Քրիստոսով եղած փրկութիւնը:

ե. Կը հաւատան, թէ շաբթուան եօթներորդ օրը Շաբաթն է:

զ. Կ'ըսեն թէ՝ Փրկութեան ուղիղ ճամբան օրէնքի մէջէն կ'անցնի, ուստի, հնազանդէ օրէնքի տրամադրութեանց, կը փրկուիս դուն եւ քու ընտանիքդ:

Շաբաթապահը համոզուած է որ օրէնքն ու շնորհքը իրար լրացուցիչներն են: Միեւնոյն ժամանակ կը պնդեն թէ շնորհքը գոյութիւն ունի օրէնքին սիրոյն եւ անոր պատճառաւ:

4. - ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆ ՍԱՅՈՒՄ

Բացայայտ է թէ որեւէ շարժում անպայմանօրէն իր ճակտին պիտի կրէ իր հիմնադիրին կնիքը: Այս պարագային, Քրիստոնեայի Սայրնսը բացառութիւն մը չի կազմեր: Կրօնքներու շարքին, ան ճանչցուած է իբր ամենածուռ մոլորութիւնը ունեցողը: Ան նաեւ քրիստոնէութեան ռիսերիմ թշնամին եղած է եւ տակաւին կը շարունակէ ըլլալ:

Այս աղանդին հիմնադիրն է Մէյրի Պէյքըր Էտտի, որ ժԹ դարու վերջաւորութեան, Պոսթոնի մէջ, կը յանդգնի յայտարարել թէ իր վարդապետութիւնը ստացած է ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՄԲ որը արձանագրուած է Յայտնութիւն Յովհաննու տասներորդ գլխուն մէջ, ուր կ'ըսէ. «Ես տեսայ ուրիշ գօրաւոր հրեշտակ մը որ երկիմէնց կ'իջնէր...եւ իր ձեռքը գրոյց մը ունէր բացուած...»: Մէյրի Պէյքըր Էտտի կ'ըսէ թէ իր գրած «Science and Health» գիրքը բառացիօրէն նոյն գիրքն է, որ աւելի քան 1900 տարիներ առաջ տեսիլքով Յովհաննէս Առաքեալին տրուած էր Պատմոս կղզիին վրայ իր աքսորութեան օրերուն:

Մէյրի Պէյքըր Էտտի ծնած է Յուլիս 16, 1821 թուին, Նիու Հէմշըր

նահանգի Պօ. քաղաքի ազարակներէն մէկուն մէջ: Մանկութեան շրջանին եղած է հիւանդկախ եւ ջղային:

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոսը Սայրնսի համար Փիզիքական աշխարհը գոյութիւն չունի: Մարմինը գոյութիւն չունի քանի որ Նիւթը իրականութիւն մը չէ: Եթէ մեղքը անհատը մեղաւոր կ'ընէ, ուրեմն, կ'ըսեն անոնք, ձգմարտութիւնը եւ Աէրը գայն կը սրբացնեն: Ուրիշ խօսքով, եթէ հիւանդութեան մը խորհուրդը ենթական կը հիւանդացնէ եւ կամ հիւանդութեան զգացումը անհատը կը չարչարէ, այն ատեն անոր հակադեպը հանգստութեան խորհուրդն ու զգացումն է: Անոնք նաեւ կ'ըսեն թէ՝ մահը մահկանացու խորհուրդը եւ սխալը մահկանացու խաբկանք մըն է, քանի որ իսկական մարդուն համար մահը գոյութիւն չունի, Նիւթը, Փիզիքական աշխարհ եւ մահ, մահականացու խաբկանքներ են:

Տիկին Մէյրի Պէյքըրը կը պնդէ ըսելով, թէ երկնային տեսիլքով մը՝ իրեն եւ միմիայն իրեն յայտնուած են այս բոլորը:

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԶԳՈՅՈՒԹԻՒՆԸ

Քրիստոսը Սայրնսի Աստուածը եւ Աստուածաշունչի Աստուածը բոլորովին երկու հակասական բաներ են սկզբունքով եւ վարդապետութեամբ: Մէյրի Էտտի իր Science and Health գիրքին մէջ Աստուծոյ մասին կ'ըսէ.

1. - Աստուած ամէն բանի մէջ է եւ ամէն բան Աստուած է:

2. - Աստուած Միտք ու սրբազան սկզբունք մըն է:

3. - Աստուած անմարմին, երկնային, գերագոյն, անսահման Միտք-Հոգի-Ոգի (mind-soul-spirit) ՍԿԶԲՈՒՆՔ-ԿԵԱՆՔ-ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱէՐ է:

ՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԳՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԳԻ ԶԳՈՅՈՒԹԻՒՆԸ

Վերոյիշեալներէն Կեանք-ձգմարտութիւն-Աէր կը կազմեն Քրիստոսը Սայրնսի Սուրբ Երրորդութեան խորհուրդը: Անոնց համար Հոգին Սուրբը ստանալ եւ կամ թէ Սուրբ Հոգիով լիցուելի, կը նշանակէ կատարելապէս յանձնուել Տիկին Մէյրի Պէյքըր Էտտիի, եւ անոր վարդապետութեանց մէջ խորասուզուելի:

Տիկին Էտտի կ'ըսէ թէ կիրն մը յղանալու համար այր մարդու մը պէտք չունի, բաւ է որ տիկին մը բաւականաչափ ճշմարիտ եւ արդար ինչպէս նաեւ հոգեւոր կեանք մը ապրի Քրիստոսը Սայրնսի սկզբունքներուն համեմատ. ան կը դառնայ յարմար թեկնածու մը Քրիստոսի մը ծնունդ տալու:

Քրիստոսը Սայրնս կ'ուրանայ Քրիստոսի մահը ըսելով, թէ՝ «Յիսուսի աշակերտները զիմ մեռած կարծեցիմ, մինչ ան ողջ ու պահուած էր

գերեզմանին մէջ ցոյց տալու համար հոգիին զօրութիւնը, ինչպէս նաեւ մարդկային մարմինին ու նիւթական զգացականութեան քայքայուիլը»:

Անոնք կ'ուրանան նաեւ Քրիստոսի Յարութիւնը: Կ'ուրանան Քրիստոսի Մեղաց քաւութիւնը: Ըստ Քրիստոսի Մայրնսի Քրիստոսի քաւութեան պատարագը հեթանոսական զոհի եւ արեան քաւութեանն շատ աւելի վեհ բան մը չէ: Անոնք կ'ուրանան Քրիստոսի Մարմնով Համբարձումը եւ Անոր Երկրորդ Գալուստը: Կ'ուրանան Մեղքի եւ Փրկութեան Աւետարանը: Կ'ուրանան Աղօթքը եւ անոր Ներուժ զօրութիւնը: Քրիստոսի Մայրնս կ'ուրանայ Սատանային ու դժոխքին գոյութիւնը: Կ'ուրանան հրեշտակներու գոյութիւնը եւ վերջապէս կ'ուրանան նաեւ Աստուածաշունչի ներշնչումը:

Քրիստոսի Մայրնսի ամենամեծ պատրանքը Աստուծոյ մասին ունեցած շինծու եւ տարտամ վարդապետութիւնն է: Անոնք որքան ալ պուռան, որքան ալ պնդեն, թէ ճիւնին գոյնը ճերմակ չէ, այլ սև է, ճիւնին գոյնը չի փոխուիր: Ուստի ամենայն համարձակութեամբ եւ քաջութեամբ, կրնանք ըսել թէ՛ ՄէՅՐԻ ՊէՅԲԸՐ ԷՏՏԻ եւ իր մոլորած աղանդը, Քրիստոնեայ չեն կրնար կոչուիլ:

Վահան Քինյ. Կոստանեան

ՀԱՆԳԻՍ

Գանատայի Հայոց Թեմի Բարեջան առաջնորդ Տ. Խաժակ Ս. Արք. Յակոբեան, Թեմիս Կրօնական ժողովն ու Ազգային վարչութիւնը եւ Հոգեւորականաց դասը խոր ցաւով կը գուժեն վախճանումը՝

Տ. ԱՐՏԱԻԱԶԴ Ս. ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԹՐԹՈՒԵԱՆ-ի

որ պատահեցաւ Հինգշաբթի 18 Յուլիսին:

Վերջին օծման ու թաղման կարգը կատարուեցաւ Շաբաթ 20 Յուլիսի առաւօտեան ժամը 10-ին, Անթիլիասի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ, յընթացս Սուրբ եւ Անմահ Պատարագին, նախագահութեամբ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. Վեհափառ Հայրապետին: Ապա, Սրբազան Հօր մարմինը ամփոփուեցաւ Կիլիկեան Ուխտի միաբանական դամբարանին մէջ, Մայրավանքի շրջափակէն ներս:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

ԳԻԻԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏԱԼԻՔՆԵՐ

Մայր երկրին մէջ վերջնական հաստատումէն ետք, մեր ժողովուրդը հարեւան ցեղերէն՝ մասնաւորաբար ուրարտացիներէն ու պարսիկներէն կրած ազդեցութեանց շնորհիւ, կը սկսի արագօրէն բարձրանալ մշակութապէս:

Հայութիւնը կ'ապրէր գիւղերու մէջ, նահապետական կենցաղով, եւ կը կառավարուէր տոհմապետներով, նահապետներով ու գիւղապետներով: Ժողովուրդը բաժնուած էր երկու դասակարգի՝ ՆՈՒԱՍՏ ԵՒ ՃՈՍ: ՆՈՒԱՍՏը տգէտ ու հասարակ տարրն էր, որ մեհեաններու հոգեւոր ծառայութեան զուգընթաց, կը զբաղուէր նաեւ աստուածներու պաշտամունքին նուիրուած ծիսակատարութեանց կարգերու մշակումով:

Հայերը, ցեղակից ըլլալով փոխգիտցիներուն, կրած են անոնց մշակոյթին եւ քաղաքակրթութեան ազդեցութիւնը եւ եղած են բնապաշտ, այսինքն՝ աստուածացումը այն տարերային ուժերուն, որոնց կը վերագրէին իրենց բարօրութիւնը: Պաշտամունքի առարկայ դարձուցած են՝ արեւը, լուսինը եւ աստղերը:

Սկզբնական շրջանին, երբ տակաւին ատրուշաններ կանգնելու մտածումը չունէին, աստուածներու պաշտամունքը կը կատարուէր բացօթեայ անտառներու եւ լեռներու վրայ: Արեգակին կ'երկրպագէին եւ զոհ կը մատուցէին լեռներու բարձունքին, լուսինը կը մեծարուէր Սեպուհ լեռան կատարին: Ալեքսանդրի յաղթութեամբ, երբ հայ-հելլէն յարաբերութիւնը սերտացաւ, նրբացան հայոց ալ պաշտամունքին ձեւերը, եւ պատրաստուեցան հոյակապ եւ մեծածախս մեհեաններ:

Հայկական հոգեւոր հաւատալիքները ունին պարսկական եւ Ասորական ծագում: Քրմութիւնը՝ իբրեւ դասակարգ, հետեւանք է ասորական ազդեցութեան: Ասորական ծագումով հայ աստուածներէն օրինակ՝ ԲԱՐՇԱՄԻՆ, ՆԱՆԷ, ԱՍՏՂԻԿ, որոնք Մեծն Տիգրանի օրէն արդէն պաշտամունքի առարկայ եղած են: Իրանական են՝ ԱՐԱՄԱԶԴ, ԱՆԱՀԻՏ, ՎԱՀԱԳՆ, ՄԻՀՐ, ՏԻՐ աստուածները, ինչպէս նաեւ ԲԱՐԻ ու ՉԱՐ ՈԳԻՆԵՐՈՒ հաւատալիքները: Անահիտ չաստուածուհին պարսկական ԱՆԱՀԻՏԱՆ կը համարուի, որ պահլաւերէնի մէջ ԱՆԱՀԻՏ անունով կը յիշատակուի եւ նոյն ձեւով ալ մտած է հայոց մէջ: Սակայն եւ այնպէս, ասորա-բաբելական եւ պարսկական աստուածներու շարքը մտած է ՄԻԴՐԱ աստուածուհիին հետ, Քրիստոսէ առաջ Ե դարուն: Իսկ մինչ այդ, պարսկական մեհեաններ իգական սեռի աստուածներ չեն ունեցած: ՄԻԴՐԱ եւ ԱՆԱՀԻՏԱՆ ժողովրդական աստուածներ եղած են Սուրբոյ, Պաղեստինին եւ Եգիպտոսի մէջ, Քրիստոսէ առաջ ԺԴ դարերուն:

ԱՆԱՀԻՏը, իբրեւ ՄԱՅՐ ԱՄԵՆԱՅՆ ԶԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆՅ, իգական

գերագոյն աստուածութեան ըմբռնումն էր կռապաշտ հայութեան համար, ան էր վերջնագոյն ծնուցիչը կեանքի բոլոր ձեւերուն, գաղափարական տիպը անսահմանօրէն գորովագութ մօր մը, իտէպը բարոյական մաքրութեան եւ տարամերժօրէն անձնաւորումը մայրական սիրոյ:

Միշտի պաշտամունքն ալ պարսկական ծագում ունի՝ իբրեւ կրակապաշտութիւն, որ իր ազդեցութիւնը տարածած էր Հռոմի մէջ՝ նախաքրիստոնէական շրջանին: Միշտի ծնունդը Հռոմէական կայսրութեան մէջ կը տօնուէր Դեկտեմբեր 25ին, որ յետագային եւրոպական աշխարհին համար դարձաւ Քրիստոսի ծննդեան թուական՝ Յունուար 6ի պատմականօրէն վաւերական թուականի փոխարէն:

Հայկական կռապաշտութեան սկիզբ պէտք է համարել Արտաշէսեան Հարստութեան ժամանակաշրջանը, որ այլապէս յատկանշական է հայ-հելլէն փոխադարձ ազդեցութեան տեսակէտով:

Աքեմենեան տիրապետութեան ժամանակ, ԵՐԱՆԵԱՆ անունով ծանօթ հայ աստուածները յունական նոր անուններով փոխարինումը կատարուած է Ասորիքի Անտիոքոս Դ. Եպիփանէս թագաւորի իշխանութեան օրով՝ բունի: Յետագային, հայոց Արտաքսիաս՝ Արտաշէս թագաւորը, թէպէտ պատերազմով ընդդիմացաւ այդ հելլէն պարտադրանքին, սակայն պարտուեցաւ, եւ հայութիւնը պահեց այդ նոր անունները:

Հայոց մօտ քրմութեան իրաւունքը ժառանգաբար վերապահուած է ՎԱՀԱԳՆԻ սերունդին: Կային նաեւ քրմուհիներ, որոնք կը ծառայէին ԱՆԱՀԻՏ դիցուհիին: ՄԱՏԵԱՆ ԹԱԳԱԻՈՐԱՅԻ նման, քրմութիւնն ալ ունէր իր կրօնական դիւանատուները, որոնք ՄԵՀԵՆԻՅ ՄԱՏԵԱՆ կը կոչուէին:

Արմաւիրը, ըլլալով հայ Արմէններու ամենահին ոստանը, հոն էին հաստատուած ԱՆԱՀԻՏԻ եւ ՏԻՐԻ մեհանները: Կռապաշտ հայութեան համար աստուածավայրեր էին նոյնպէս՝ ԱՆԻ ԱՄՐՈՅը, Երեզան, Թիլ, Թորթան, Բագայառիջ աւաններն ու Աշտիշատ քաղաքը: Արդէն, պատմութեան ալ վկայութեամբ, Քրիստոսէ առաջ 321-302 թուականներուն, երբ ԵՐՈՒԱՆ Դ Արմաւիրի մէջ հիմը կը դնէ հայկական անկախութեան, այնտեղ ալ կը կանգնէ արեգակի, լուսնի եւ քրեմենեան նախահայրերու անդրինները՝ ժողովրդային պաշտամունքի համար: Յետագային, Ախուրեան գետին եզերքը Երուանդ շինել կուտայ Բագարան քաղաքը, եւ հոն փոխադրել տալով կուռքերը, իր ԵՐՈՒԱՋ եղբայրը քրմապետ կը կարգէ անոնց վրայ: Իսկ, 270ական թուականներուն՝ Քրիստոսէ առաջ, երբ Արտաշէս իր հօր գահին տիրացաւ, կառուցել տուաւ Արտաշատ մայրաքաղաքը ու հոն փոխադրեց հայրենի բոլոր կուռքերը:

Ըստ աւանդութեան, հայկական կռապաշտութեան հիմնական կազմակերպիչը կը հանդիսանայ Մեծն Տիգրան: Սա, իր հօր՝ Արտաշէս Աշխարհակալին կողմէ աւար բերուած ԱՐՏՏԵՆԻԴԻ, ՀԵՐԱԿԼԵՍԻ եւ ԱՊՈՂՈՆԻ պղնձեայ արձանները կը կանգնեցնէ Արմաւիրի եւ Աշտիշա-

տրի մէջ, եւ կը հրամայէ նախարարական կազմին ու ժողովուրդին, որ զոհ մատուցեն եւ երկրպագեն անոնց:

Տիգրանի կուսապետական նախաձեռնութեան մեծապէս օգնած է Պոնտացի Միհրդատը, որ իր դէպի Ասիա եւ Յունաստան արշաւանքներէն ձեռք բերած կողոպուտներէն՝ քրեմեհեան եւ հելլէնական զեղարուեստի գանձերէն, Տիգրանին կ'ուղարկէ: Ներկայացնող այս պատեհ առիթին ալ պատճառ կը հանդիսանայ, որ Տիգրան, հայրենի անարուեստ արձանները փոխարինէ արուեստով օժտուած արձաններով, եւ մեհաններուն տայ թանգարանային մակարդակ: Այս շքեղ փառքը անկորուստ պահելու մտահոգութեամբ է, որ հեթանոս հայրերէնը ապրած է կրօնական խոր յուզում, ինչպէս կը վկայեն Ստրաբոն եւ Կիկերոն, երբ Լուկուլլոս Զօրավարը հայոց աշխարհ կը մտնէ: Սակայն, մեհաններու թանկագին կողոպուտը բաժին ինկաւ ոչ թէ Լուկուլլոսին, այլ Անտոնիոս Եռապետին, որ հայոց Արտաւազդ Գ թագաւորը ձերբակալեց եւ ԱնԱՀիՏի համակ ոսկեծոյլ արձանն ու այլ արուեստի գործեր հետը տարաւ:

Մեծն Տիգրանի կարգադրութեամբ, աստուածներու բնակավայրերըն ու պաշտամունքի ձևերը ենթարկուեցան հետեւեալ փոփոխութեանց:

Ա. Ութը գլխաւոր աստուածներուն՝ համազգային մեծարանքի համար, կառուցել շքեղ Պանթէոն մը, հետեւեալ դասաւորումներով:

1. Անահիտին փոքր մեհանը՝ մայրաքաղաք Արտաշատին մէջ:
2. Տիրի մեհանը եւ ՔրՄԱՅ ԴՊՐՈՅԸ Երազամոյն գիւղին մէջ:
3. Արամազդի մեհանը, ԱՐՔՈՒՆԻ ԴԱՄԲԱՐԱՆՆ ու ՄԵՀԵՆԱԿԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՆՐ Անի-Կամախ ամրոցին մէջ:
4. Անահիտին ոսկեծոյլը՝ Երիզայի մէջ:
5. ԲԱՐՇԱՄԻՆԻ ՍՊԻՏԱԿԱՓԱՌ անդրին՝ Թորթանի մէջ:
6. Նանէի մեհանը՝ Թիլ աւանի մէջ:
7. Միհրի մեհանը՝ Բագայառիջին մէջ:
8. Վահագնի եւ Աստղիկին նուիրուած Վահէ-Վահեան մեհանը՝ Աշտիշատի մէջ:

Բ. Պետականօրէն նշել երկու աշխարհախումբ տօներ, մին՝ ԱՄԱ-ՆՈՐԵԱՆը՝ Բագաւանին մէջ, ի պատիւ ԱՐՄԱՉԴԻՆ, իսկ երկրորդը՝ ՎԱՐԴԱՎԱՌԵԱՆԸ՝ Աշտիշատի մէջ, ի պատիւ ԱնԱՀիՏին:

Գ. Կուռքերը օժտել զեղարուեստական ճոխութեամբ, փառաւոր մեհաններու մէջ, եւ մեծարել փառաշուք եւ մեծասպաս արարողութեամբ եւ բազամաբոխ քուրմերու մասնակցութեամբ: Արքայական հրամանով արգիլուեցան ՄԱՐԴԱՉՈՂՈՒԹԻՒՆ ու ՄԵՀԵՆԱԿԱՆ ՍՐԲԱՉԱՆ ՊՈՒՆԿՈՒԹԻՒՆ:

Մեծն Տիգրան, քաղաքական հեռանկարով հզօր պետութիւն մը

կազմելու համար, մեր երկրին կը միացնէ ասորիներու եւ արամէացիներու սահմանակից փոքրածաւալ պետութիւնները: Իսկ պաշտամունքի գծով, այդ ժողովուրդներուն եւս գոհացում տալու նպատակով, մեհաններու մէջ հայ-յոյն ծառայողներու շարքին պաշտօնի կը կոչէ նաեւ ասորի քուրմեր:

Սկսած՝ Արտաշէս Ա.էն, նախքան Քրիստոս 190-160 թուականէն, մինչեւ Տրդատ Գ. որ թագաւորեց 50 տարի՝ 287-337 թուականը, մենք ունեցանք 28 հեթանոս արքաներ:

Հայոց այս նախնական կրօնը, հաւատալիքները եւ տոհմային կենցաղը յատկանշող ձեւակերպութիւններ արմատապէս ջնջուեցան մինչեւ ԺԹ դար. նոյնիսկ անոնցմէ շարք մը բնորոշ գիծեր կը յայտնուէին ժողովրդական վէպերու մէջ հմայական աղօթքի, սնահաւատ գրոյցներու կամ հնագոյն առասպելներու կերպերուն տակ:

Ձեռքը Գլակ, իր ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐՕՆՈՅ գիրքին մէջ կը յիշատակէ հնդիկ կռապաշտ ցեղախումբ մը, որ Հնդկաց թագաւորէն հալածական, Հայոց Վաղարշակ թագաւորին օրով կուգայ եւ կը հաստատուի Տարօն. «Այլ եւ յոյժ իսկ զարմանալի էր տեսիլ նոցա, զի սեւք էին եւ գիսաւորք եւ զազրատեսիլք, զի ցեղով ի Հնդկաց էին: Զի կռոցն, որ յայսամ տեղւոջ էին, պատճառ այս էր՝ Դեմետր եւ Գիսանէ իշխանք էին Հնդկաց եւ եղբարք ցեղով: Եւ փախուցեալ ի թագաւորէն հնդկաց, հալածեցին եւ եկին մինչեւ յաշխարս յայս: Եւ իբրեւ եկին առ թագաւորն Հայոց Վաղարշակ, նա ետ գերկիրն Տարաւնոյ իշխանութեամբ նոցա»: Այդպէս, հնդկաց թագաւորէն հալածուելով, Վաղարշակ թագաւորին մօտ ապաստանած այս սեւ, մագաւոր եւ զազիր տեսքով ցեղը հնդիկ էր, Դեմետր եւ Գիսանէ իշխաններու ցեղէն: Վաղարշակ թագաւոր անոնց կուտայ Տարօնի իշխանութիւնը: Եւ պատմիչը, խօսելով յետ Քրիստոնէութեան տակաւին Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունեցող կռապաշտ հնդիկներու մասին, կը յայտնէ, որ անոնք զօրաւոր դիմադրութիւն ցոյց տուին Տրդատ թագաւորի եւ Գրիգոր Լուսաւորչի բռնի քրիստոնէացման ժամանակ, Արձան եւ Գիսանէ քրմապետներու գլխաւորութեամբ: Յետագային սակայն, հայկականին հետ կործանուած են նաեւ հնդկական մեհաններ եւ 5000 կռապաշտ հնդիկներ քրիստոնեայ մկրտուած են: Պատմութեան շարունակութեան մէջ, Ձեռքը Գլակ յաւելեալ տեղեկութիւններ կուտայ մկրտուած հնդիկներու մասին, որոնք կը շարունակէին հոգիով կապուած մնալ կուռքերուն, եւ վախնալով՝ աստուածներուն բացայայտ պաշտամունք մատուցանելէ, իրենց զաւակներու գլխուն մագափնջիւր կը ձգէին, ի յիշատակ կործանուած աստուածներուն:

Սարգիս Ա. Քեկյ. Անդրէասեան

Ազգային Սահմանադրութեան վաւերացման 150ամեակի առթիւ

17 Մարտ 1863 թուականի Օսմանեան Կայսերական Հրովարտակը կը հաստատէր ու կը վաւերացնէր Կ. Պոլսոյ Ազգային ժողովի 24 Մայիս 1860ի ներկայացուցած հայ ժողովականներու կանոնադրութիւնը «Նիզամնամէի Միլլեթի էրմանիան» վերտառութեամբ: Այս կանոնադրութեան տրուած Ազգային Սահմանադրութիւն անուանումը ընկալուած է Նահապետ Ռուսինեանի առաջարկով:

Թուրքահայերու համար նորութիւն էր Ազգային Սահմանադրութիւն յորջորջումը. իրականին մէջ անիկա համայնքային ազգային-կրօնական կեանքի պարտաւորութիւններու եւ պարտականութիւններու կանոնադրութիւն էր: Անոնք Կ. Պոլսոյ պատրիարքին հովանաւորութեամբ կը ղեկավարուէր օրուայ ամիրաներու եւ սեղանաւորներու թելադրութիւններով: Աշխատաւոր դասակարգը զրկուած էր քաղաքացիական իրաւունքներէն:

Պոլսահայերու կեանքին մէջ մեծ փոփոխութիւն յառաջացաւ, երբ 1850ական թուականներէն սկսեալ Պոլիս վերադարձան եւրոպական համալսարաններէն վկայուած ուսումնականներ. անոնք Ֆրանսական յեղափոխութեան ազդեցութեամբ «ազգային, մշակութային եւ հասարակական կեանքին վերաբերող կանոնադրութիւն մը մշակեցին» 1857թ. ազգային հոգեւոր ու գերագոյն ժողովներու համաձայնութեամբ, որոնց անդամներն էին Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Օտեան, Նիկողայոս Պալեան, Սերովբէ Սերվիչէն (Վիչէնեան), Կարապետ Պալեան, Մկրտիչ Ազաթոնեան եւ Գրիգոր Ազաթոնեան:

Ազգային Սահմանադրութեան սկզբնական աշխատանքներուն մէջ էական դեր ունեցած է Գրիգոր Մարկոսեան: Անոր ու համախոհ մտաւորականներու կազմած կանոնադրական ծրագիրը մերժուած է Պալեան, Տատեան եւ այլ ամիրաներէն, չափազանց ազատամիտ նկատուելուն:

1859ին, երկար խորհրդածութիւններէ ու կարգ մը յօդուածներու փոփոխութիւններով նորակազմ յանձնաժողովականներու ջանքերով Ազգային Սահմանադրութեան նախագիծը կ'ընդունուի: Սակայն, այս անգամ Գէորգ Պատրիարք կ'ընդդիմանայ՝ «ըժգոհ լինելով նոր օրէնսդրութիւնից, որ պատրիարքական իրաւունքները կարճուած եւ ազգային ժողովի կամքին էր ենթարկուած», ու կը հրաժարի Աթոռէն:

Սարգիս Եպս. Գուլումճեան, որ զօրավիգ էր Ազգային Սահմանադրութեան գործադրման, պատրիարք կ'ընտրուի: 1860 Մայիս 24ին, Հոգեպալատեան տօնին, անոր նախագահութեամբ Ընդհանուր ժողով կը գումարուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ: Ժողովուրդին ներկայութեան Ազգային Սահմանադրութիւնը լրիւ կը կարդացուի ու կը քննարկուի եւ «Ազ-

գային Ընդհանուր Ժողովին միաձայն հաւանութեամբ ընդունուած եւ ստորագրուած կը հռչակուի»: Միեւնոյն ժամանակ դադարած կը նկատուին հոգեւոր ու գերագոյն ժողովները:

Օրմանեան Արքայապետին վկայութեամբ.

«Օսմանեան հպատակ հայ ազգութիւնը ազգային վարչութեան համար պետական որոշումով եւ կայսերական հաստատութեամբ վաւերացեալ կանոնագիր մը ունեցաւ, որով կարենար կառավարել իւր ներքին գործերը եւ ամուր կռուանի վրայ հիմնել փոխադարձ իրաւանց եւ պարտուց յարաբերութիւնները» (Ազգ. Հտր. Գ. էջ 4068):

Ազգային Սահմանադրութիւնը հինգ գլուխի բաժնուած է եւ կը բովանդակէ 99 յօդուածներ:

Ա. Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւն:

Բ. Ընդհանուր Կանոններ Ժողովներու եւ Խորհուրդներու:

Գ. Ազգային Տուրք:

Դ. Ազգային Գաւառական Վարչութիւն:

Ե. Վերաքննութիւն Սահմանադրութեան:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կանոնադրութիւնը պատրաստուած է Ազգային Սահմանադրութեան հիման վրայ ու կը գործադրուի անոր թեմերէն ներս:

Բ. Թ.

«Sisters of Mercy and Survival: Armenian Nurses, 1900-1930»

Isabel Kaprielian-Churchill, Antelias, 2012, 560 pages.

«Ռիչըրտ եւ Թինա Գարօլան» հիմնադրամի թիւ 13 համարով լոյս տեսած է մասնագիտական ուսումնասիրութիւն մը որ կը կրէ «Գլխութեան քոյրեր եւ վերապրում – հայ բուժքոյրեր, 1900-1930» խորագիրը: Այս մասնաշաղկապն ու բժախնայի աշխատասիրութեան հեղինակն է Յրեգնոյի Գալիֆորնիոյ Նահանգային Համալսարանի պատմութեան բաժանմունքի հայերէնի եւ ներգաղթի պատմութեան պատուակալ ուսուցչապետ Իզապէլ Գաբրիէլեան-Չըրչիլ:

Հեղինակուհին բարեկամութեան խանդաղատանքով հատորը ձօնած է Գանատայի Հայոց Թեմի Բարեջան Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խաթակ Արք. Յակոբեանին, անոր կուսակրօն քահանայ ձեռնադրութեան եւ օծումին 40րդ տարեդարձին առիթով, նաեւ առ ի գնահատանք Գանատայի Հայ Համայնքին իրագործած վարչական, հոգեկան ու մտաւորական գործունէութեան համար:

Ընթերցելով հատորը աներկբայ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ Փրոֆ. Գաբրիէլեանի տարած հետազօտական պրպտումները՝ ի մի հաւաքելով եւ քննարկելով սերտած նիւթին առնչութիւն ունեցող վաւերագրական սկզբնաղբիւրները, հարիւրաւոր տպագրուած երկասիրութիւնները, այլազան ամսագիրներ ու պարբերագրքեր, յոգնաջան տեսակցութիւններ ու թղթակցութիւն, եւայլն. իսկ, հազուադէպ նկարներ հաւաքելու ու դասաւորելու համբերատար աշխատանքին մէջ վայելած է ամուսինին՝ դոկտ. Սթէսիի օժանդակութիւնը:

Հատորին բովանդակութեան մասին հետեւեալը մատնանշած է.

«This book focuses on Armenian nurses in the Ottoman Empire, Armenia, the Middle East, and Greece before, during, and after the Genocide. It shows how Armenian nurses laid the foundation of modern nursing, midwifery, and public health in these regions. Using documents from more than fifteen archives in North America, Europe, Armenia, and the Middle East, as well as texts in English, French, Armenian, Russian, and Turkish, this book attempts to fill a gap about Armenian women pioneers in medicine. SISTERS OF MERCY also examines the role played by Armenian nurses in the post-armistice period in the survival of their people during a critical period of their history. Their contributions are studied particularly within the framework of the Armenian Red Cross».

Հատորը 12 գլուխներու տակ հանգամանօրէն կը ներկայացնէ.

1. Հայ բուժքոյրը — ընդհանուր ակնարկ:
2. Հայերը բժշկութեան մէջ — ենթահոդ:

3. Բժշկական միսիոնարները եւ անոնց հիւանդանոցները:
4. Հայ բուժքոյրերու նախաձեռնարկ սերունդը:
5. Պատերազմի ու ցեղասպանութեան հիւանդապահութիւնը:
6. Մերձաւոր Արեւելքի օգնութիւնը եւ հիւանդապահութիւնը:
7. Կրկին Աքսոր — 1920-1924:
8. Հիւանդապահութիւն եւ Ամերիկեան կիներու հիւանդանոցները:
9. Այլ հիւանդանոցներ.

— Ս. Փրկիչ Հայոց Ազգ. հիւանդանոցը Իսթանպուլ.

— Ալթունեան հիւանդանոցը Հալէպ.

— Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի հիւանդանոցը.

10. Հիւանդապահութիւն Հայ Կարմիր Խաչի եւ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութիւն:

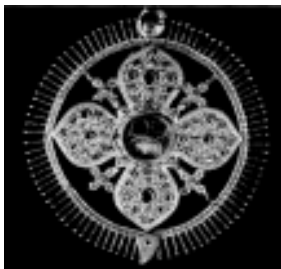
11. Բուժքոյրերու կեանքը եւ ասպարէզի գործարկութիւնը Annie Tracy Riggs Memorial հիւանդանոցի մէջ:

12. Հայ բուժքոյրեր եւ անոնց կեանքը:

Վերելի ենթախորագրերը ցոյց կուտան անոր խոր հետաքրքրութիւնն ու գիտութիւնը Հայոց Ցեղասպանութեան վերապրողներուն կատմամբ:

Մեծապէս շնորհապարտ ենք Փրոֆ. Իգապէլ Գաբրիէլեան-Չըրչիլին իր այս խորաթափանց գիտական լուրջ աշխատասիրութեան համար. ան արժանի է ջերմ գնահատանքի:

Բ. Թ.

Պալիլեայի առաքելութիւնը՝ սկիզբ մը՝ որ վախճան, եւ վախճան մը՝ որ նոր սկիզբ ունեցաւ. ցոյքեր եւ խոհեր Յիսուսի սուրբ եւ հրաշափառ յարութեան մասին

Դոկտ. Աբէլ Քինյ. Մանուկեան, Ժընեւ, 2012, 120 էջ, նկարազարդ

Աստուածաբան, հայագէտ ու համեստաբարոյ մտաւորական Արժ. Տ. Աբէլ Քինյ. Մանուկեանի գրական հարուստ վաստակին վրայ կ'աւելնայ 29րդ նոր երկասիրութիւնը, ուր ան ներշնչուածով խորագնին քննարկումի կ'ենթարկէ Յիսուս Քրիստոսի եռամեայ առաքելութեան վախճանին պատահած անիմանալի եւ խորախորհուրդ դէպքերը:

Ճաշակաւոր ու բարձրորակ կաշեկազմ հատորը լոյս տեսած է Պէյրութի Արագ հրատարակչատունէն, ազնիւ մեկենասութեամբ՝ Տոքթ. եւ Տիկին Միհրան եւ Արմիկ Երոմեաններու:

18 հատուածներ բովանդակող նիւթերու վերլուծութեան աւընթեր, գետեղուած են համապատասխան ձեռագիրներէ զատուած 27 գունաւոր մանրանկարներ:

Դոկտ. Iso Baumer Քրիստոսի Յարութեան Այժմէութիւնը խորագիր նախաբանին մէջ, բարձր կը դնահատէ Աբէլ Քահանային այս յանդուգն նախաձեռնութիւնը հետազօտելու Քրիստոսի հրաշափառ յարութիւնը. ան հետեւեալ իրողութիւնը կը մատնանշէ.

«Celui qui aujourd'hui s'apprête a écrire un livre sur la présence du Ressuscité parmi nous a le courage de relever un défi, car dans le monde, c'est la croix qui semble prévaloir. Le Crucifié semble plus présent dans la persécution, la passion et la mort de tant d'individus et de peuples. Embrasser avec son regard les deux réalités à la fois, celle de la crucifixion et celle de la résurrection, est la tâche du chrétien» (էջ 9):

Յիսուս Քրիստոսի Յարութեան դէպքը Պօղոս Առաքեալի համոզումով հիմն է Քրիստոնէութեան. ըստ իր տեսութեան.

«Եթէ Քրիստոս յարութիւն չէ առած, ի զուր է մեր քարոզութիւնը, ի զուր է նաեւ ձեր հաւատքը: Եւ Աստուծոյ սուտ վկաները եղած կ'ըլլանք, քանի որ Աստուծոյ համար վկայեցինք թէ յարութիւն տուաւ Քրիստոսի» (Ա. Կր15. 14-15):

«Քրիստոնէութիւնը ամբողջ կանգնած է այս խարխիսին վրայ, կը փաստարկէ Աբէլ Քահանայ. ա՛յս է անոր հիմնական պատգամը, որմէ կախեալ է իր հաւատքին անկումն ու յարատեւութիւնը: Ան որ կը հաւատայ ու կ'ըմբռնէ անոր հրաշագործ ու կենարար զօրութիւնը՝ կը ներգրաւուի նոյն խորհուրդին ու աստուածամօտիկութեան մէջ, շնորհքի փոխարէն առաւել եւս շնորհք եւ կեանք ունենալու համար...»

Եթէ Յիսուսի յարութիւնը ճշմարիտ է, այդ ժամանակ է որ մեր կեանքին մէջ կրնայ նորութիւն մը, որակային հիմնական եւ դրական փոփոխութիւն մը յառաջացած ըլլալ...Եւ սոյնը տիեզերական բնոյթ ունի, քանի որ մեր փրկութիւնը անքակտելիօրէն կապ ունի Յիսուսի յարութեան հետ» (էջ 79):

Պօղոս Առաքեալ նոյն թուղթի մէջ աներկբայ կ'եզրակացնէ.

«Քրիստոս մեռելներէն արդարեւ՝ յարութիւն առած է՝ որպէս առաջինը ննջեցեալներուն. քանի մարդով եղաւ մահը, մարդով ալ՝ մեռելներու յարութիւնը» (Նոյն անդ. 15. 16, 20):

«Քրիստոսի հրաշափառ Ս. Յարութեան փաստը, կ'ըսէ Արժ. Տեղի-նակը, սի'րտն է Յիսուսի կրօնին, ոգին եւ իմաստն է քրիստոնէական հաւատքի աշխարհաքարոզ առաքելութեան, անպարտելի եւ խորհրդաւոր ուժն է կեանքին...Ժամամուտին հզօր աւետիսով, Քրիստոս յարութիւն առաւ մեռելներէն. մահով մահը յաղթեց եւ իր յարութեամբ մեզի կեանքը պարգեւեց» (էջ 17):

Աբէլ Քահանային ունեցած սահուն գրիչին, յստակ ոճին եւ մաքրամաքուր լեզուին շնորհիւ գիրքը հեշտութեամբ կը կարդացուի մէկ շունչով:

Հեղինակը իր ուսումնասիրած նիւթերը գրաւչութեամբ ներկայացուցած ու հմտութեամբ լուսաբանած է: Ան սկսած է պատմել Յարութեան Առաջին Վկաներ վերնագիր հատուածով, ապա, յաջորդաբար, նկարագրած ու մեկնաբանած է հետեւեալ ենթագլուխներու անցուղարձերը Յիսուս Քրիստոսի երկրային կեանքին.

Յիսուսի ձիգը՝ Տարիամոզելու Թերահաւատները Յարութեան Փաստով: Ժամադրութիւն՝ Գալիլեայի Մէջ: Տեղական-Տիեզերական Առաքելութիւն: Սիմոն Պետրոս եւ Սիրոյ Հրամայականը: Համբարձման Եղելութիւնը եւ Պատգամը: Յիսուսի Վերջին Երեւումը եւ Պօղոսի Դարձը: Յիսուսի Յարութեան Վկայութիւնը՝ Առաքելական Եկեղեցւոյ Առաջին եւ Կուռ Հաւատամքը: Քրիստոսի Բ. Գալուստը եւ Վերջին Դատաստանը: Յարուցեալ Յիսուսի Մնայուն եւ Անընդմիջելի Ներկայութիւնը Աշխարհի, Պատմութեան եւ Մեր Կեանքին Մէջ, *եւ այլն*: Ապա, Նարեկեան շունչով շարագրած Աղօթք եւ Փառաբանութիւն վերջին գրութեամբ կ'եզրափակէ իր աշխատասիրութիւնը (էջ 18-115):

Հատորին վերջաւորութեան տրուած է Աբէլ Քահանային կենսագրութիւնը ու հրապարակած մենահատորներուն ցանկը (էջ 116-120):

Ամենաջերմ գգացումներով կը շնորհաւորենք Տ. Աբէլ Քհնյ. Մանուկեանը եւ անոր բեղմնաւոր գրիչին նորանոր յաջողութիւններ կը բարեմաղթենք:

Բարգէն Թօփեան